

Sinisa Kovacevic

Velika drama

Posvećeno senima moga pokojnog oca Stevana

LICA:

ZARIJA VUČIĆ, šezdeset godina. Otac i đed i svekar i muž.

VIDOSAVA VUČIĆ, njegova žena, pedeset godina.

MOMIR VUČIĆ, njihov sin, tridesetak godina.

DARINKA, njegova žena, nešto mlađa.

BATRIĆ VUČIĆ, drugi sin Zarijin, dvadeset sedam godina.

DANILO VUČIĆ, dvadesetšest, treći sin.

MILORAD VUČIĆ, znani ČELNI, dvadeset četiri, pa sedamdeset osam u životu. U drami, potpuno obratno. Četvrti sin. I prvi.

STEVAN VUČIĆ, devetnaset, možda i manje, peti sin.

ZORKA VUČIĆ, ćerka, jedinica, dvadesetak, pa sedamdesetak.

JELISTINA VUČIĆ, snaha Zarijina, dvadeset šest.

VJERA, druga snaha. Mlađa. Dvadeset jedna.

BRANKA, unuka Zarijina, kćerka Jelistinina. Osam godina.

JANICA, potonja snaha Zarijina, večiti zapisničar. Dvadeset pet.

TIJANA, osamnaset, sedamdesetak, još jedna od Zarijinih snaha.

KRSTINA VUČIĆ, pedesetak godina, koja piše...

Oni koji nisu Vučići i neće to ni biti:

SAVO VUKOTIĆ CICKO, general, ministar, narodni heroj, tridesetak, jedva.

POP STOJAN, šezdesetak.

RANKO MIJOVIĆ, četnik. Trideset pet.

MILOŠ, optužen za saradnju sa okupatorom. Stariji.

NOVAK SEKULOVIĆ, prvoborac, predratni komunista. Voli Josifa. Četrdeset.

ĐORĐIJA LABOVIĆ, prvoborac, predratni komunista. Voli Josipa. Četrdeset.

SVETOZAR JANKULOV, paor, pedeset pet godina. Debo.

MARIJA HELGA HOFMAN, dvadeset četiri, pa sedamdeset osam u životu. U drami, potpuno obratno. Nemica. Apotekarka.

ALEKSANDAR pedesetak godina. Helgin sii.

DUTINA, LIKOTA, snažai i odan.

OLGA, niti je snažna, niti odana. Nosi čarape sa šavom.

Dešava se u Crnoj Gori i Vojvodini, od '45. do '48. godine. I više od pola veka kasnije. Sni likovi, mesta i

dogadaji su izmišljeni, a svaka sličnost je sasvim namerna.

PROLOG

(Velika prostorija, visoke tavanice i debelih zidova, svedoči o tome da se nekada gradilo na sasvim drugačiji način. I mislilo na sasvim drugačiji način. Trpezarija jedne prečanske kuće. Kuće Milorada Vučića, nekada zvanog Čelni. Masivni, hrastovi nameštaj, veliki trpezarijski sto i televizor i telefon, kao uljezi. Velika ikona Svetog Jovana Krstitelja. Ispod nje upaljeno kandilo. I slika Slobodana Miloševića, koja visi ispod ikone. Ili ikona, možda visi pored Slobe. Starica obilazi oko stola, popravlja beli, veženi stolnjak, namešta tanjire... Hroma je. Tijana Vučić. Vrata se otvore, uđe žena Tijaninih godina. Zorka.)

ZORKA: Srećna slava, domaćice... (Ljubi je, Tijana uzima žito, služi Zorku.)

TIJANA: Fala, srećna i Tebi tvoja devojčaka... E, moja Zorka, uvek, ko svake godine, ti si prva da čestitaš. Ko će drugi, nego tetka. Tetkana naša mila.

ZORKA: Doklen će ti ovi zlotvor visit ma zid? (Pokaže na Mnloševićevu sliku.)

TIJANA: Nemoj, Zoro, molim te, nemoj danas, ko Boga te molim.

ZORKA: Nije njemu mjesto između sveca i Njegoša, no između Itlera i Mengelea.

TIJANA: Nemoj danas, zaovice, molim te. Današnja mi slava mora biti drugačija od drugih.

ZORKA: Pa on ti je dijete odveo u rat. Ako je Milorad lud, ti nemoj.

TIJANA: Moj je Svetozar očo na Baniju ko dobrovoljac, njega je u rat odvela ljubav i pravdoljublje.

ZORKA: Govoriš. A nije ga i u rat i u smrt odvela ona vucibatina što ti visi pored kandila. Leži neđe na Baniju, ne zna mu se groba ni mramora.

TIJANA: Sam je očo. Rodoljubiv i pošten. Sam. Nije ko tvoj, sedio u Madžarskoj.

ZORKA: Kamo sreće da jeste, danas bi ti bio živ.

TIJANA: Da su svi, ko tvoj Sava, pili barac palinku, danas bi ustaše bile u Zemunu.

ZORKA: Da je Svetozar sluša brata od tetke i da su zajedno u Đalu pili barac palinku, danas bi ti bijo na slavu. Ako je Milorad lud, ti nemoj.

TIJANA: Moj je Milorad... Ma, slušaj... Današnja mi je slava drugačija od drugih, danas ćedu mi sva deca doći, reč o politici neću da čujem, razumeš, reč. Ako počneš, ili ti ili Milorad, vašarićete oboje, ja vam kažem. Zapamti zaovice. Danas jezik za zube.

ZORKA: Kakva su ovo kola pred kuću?

TIJANA: Di?

ZORKA: Na kapiju. Velika, neka crna, njemačka registracija...

TIJANA: Ja naopako, idem da im kažem da se sklonidu, pa saćedu mi deca, samo što nisu. Kakvo je to, na tuđu kapiju parkirati, kakav je to svet... (Pođe.)

ZORKA: Ne moraš, sad će i Milorad, on će im rijet da se sklone, sigurno. Sad sam prošla pored crkve, pri kraju je sve.

TIJANA: Jel ima sveta?

ZORKA: Iгла da pane ne može, ni u portu ni u crkvu, ni na raskršće. Kola samo ima na stotine. Sad obilaze oko crkve u litiju. Ovako vladika, ovako naš Milorad. Nikada ovoliki svijet nije bio u ovo selo, otkad ja pamtim. Samo se nešto pitam, čemu sve...

TIJANA: Kako čemu, pa pedeset godina zvono sa crkve nije zazvonilo, pedeset godina toranj nismo imali,

jedino mi, dvadeset godina ti brat skuplja prilog za to, prosi no celom svetu, dva je jutra naše zemlje prodo i ti pitaš imal to smisla... Možda nema za Madžare il za neke Eskime, za nas ima.

ZORKA: Nijesam došla da se svađam no da ti pomognem što...

TIJANA: Escajg slaži... I salvete. Kako je Šandor?

ZORKA: Nikako. Nikako dušu da ispusti, namuči i sebe i druge.

TIJANA: Kako možeš tako da divaniš? Greota je.

ZORKA: Greota je ovo sad. Namuči i sebe i mene i Sava.

TIJANA: Šta ćeš, moraš. Dobrog si ti čoveka imala. Ju, Bože me oprosti, saranjujem živog čoveka.

ZORKA: Iz tvojih usta u božje uši... Ne mogu više, sestro mila, ne mogu. Šest mjeseci ja njega prevrćem nenokretnog, upišanog i usranog, ne mogu...

TIJANA: Ta jel to već šest meseci kako je šogor šlogiran? Ala vreme leti.

ZORKA: Jutros mu je, fala Bogu, pozlilo.

TIJANA: E baš neću da te slušam. E baš neću.

ZORKA: A šta ti to, ko za svadbu da spremaš.

TIJANA: A pa, biće i gostiju danas. Svakome će biti ime na stolici. Ode Milorad, pa Darka i zet, na Dejan i snaja, pa Milun i snaja, pa ti i Sava, pa unuci...

ZORKA: Ne mogu ti ja doć, ni slučajno. Mene sad kad odem doma, čeka presvlačenje, menjanje pelena i pranje usranijeh lencuna. A i šta ću ti, imaš ti sa svojom ćecom razgovora i bez mene...

TIJANA: Nije njima tetka deveta rupa na svirali...

ZORKA: Ne mogu, kako me razumiješ... Dotrčat ću ja da ih vidim. A vala, stvarno rijetko dolaze. Mogli su, vala, doć da vide kako im otac prima orden Svetog Save. To je jednom u životu.

TIJANA: Poso i vezo, unuci u školu, benzin skup... Al, zato ćedu danas doći, sigurno. Svi do jednog. I pisala sam i telefonirala. Osim možda Darka.

ZORKA: A što?

TIJANA: Mani, zet opet nešto poludio.

ZORKA: Nije, valjda, opet počo?

TIJANA: Pije još i više. Otkako je Željka očla u Nemačku, ne trezni se.

ZORKA: Ma nemoj. Ode jedinica, je li... Ode mezimica tajova. Kad po jedno rađaju. Da je moj Šandor moga, rodila bi mu desetoro, ka moja pokojna majka...

TIJANA: Sad je moj Šandor, rodila bi mu desetoro, a malopre, što me krepa, e Zorka, Zorka, uvek ti je jezik bio brži i od srca i od pameti. Vučićka, prava Vučićka... A što se zeta tiče, izgovor njemu treba, sad je Željka očla, sad je to, da nije našo bi on nešto drugo...

ZORKA: Onakva devojkica, đe baš njega da trevi...

TIJANA: Još na fakultetu. I njega sam nuz one moje iškolovala. Cveće pokojni, Milun i Dejan su stanovali zajedno a Darka u domu. I sad, kolko god da pošljem rane onoj trojici, tolko i Darki. Darka, ćeri, nije meni žao rane, al ti jedeš ko trojica braće, a ona meni, znaš mama, ima u domu mlogo siroti drugarica, a ja ko velim, nek su žive i zdrave, nek deca jededu, fala Bogu imamo... Posle se ona za te sirote drugarice i udala.

ZORKA: Kad stižu?

TIJANA: Oko podne. Fala Bogu, subota je, ne radidu, jedino je Milun možda dežuran u bolnici. A baš su i mogli doći da vide oca pored vladike.

ZORKA: Nać će nekog da ga zamijeni, načelnik je. I nemoj danas, ko maće oko vruće pure. Djeco, zvala

sam vas zbog toga i toga. Oni vaš ludi otac neće da ide da živimo sa vama, a mi više sami ne možemo. Vaše je da ga ubijedite, da ga naćerate, ako treba, razumiješ.

TIJANA: Pa zato bi ja volela da i ti budeš tu.

ZORKA: NJemu su, bez dvije, osamdeset. Pa ne možete više ovako, pobogu.

TIJANA: Pa to mu i ja stalno divanim. Ne bi mi njima pa teretu bili. Zemlju u arendu, kuća nek se proda, eto novaca. A ne bi mi ništa u grob odneli.

ZORKA: Svejedno bi se to poslije paše smrti prodalo. Niko se od njih ne misli vrćat u Cickovo. Savo bi moj sve pokupova. I to ne ka sestrić i brat, no ka kupac. Dosta mu je i nafte i cigara, zbori da oće da otvori apoteku i da se smiri.

TIJANA: Fala Bogu. Samo još da Milorad pristane i da shvati se ne me može poslom protiv starosti. Ne bi mi njima bili pa smetnji, ja bi im kupala... Malo kod jedni, malo kod drugi... (Zazvoni telefon. Tijana podigne slušalicu.) ...Fala ćerko. Pa jel vi još niste krenuli... Ala Ružo... Obradovala si me, ne mogu ti kasti, kolko si me obradovala. Pa kad je počo kad je već sad mrtav pijan. Čujem kako peva da, sad ću i ja zapevati, ćerko... I zaigraću... Samo prvo da stavim nitroglicerin pod jezik. Ne, nek ne tera auto kad je pijan... Još je u crkvi... Sad će se i on obradovati kad dođe. On je odlično. Nemoj doći ni sledeće subote. Ne treba... Nemoj doći nikad... (Spusti slušalicu) Jebo ga otac, da ga jebo...

ZORKA: Doć će ti Milun i Dejo... A i što će ti pjana budala za slavski astal... Pušti, nemoj se ti mene nervirat.

TIJANA: Kako da se ne nerviram, jebo ga dan kad je seo u autobus iz Knjaževca za Beograd... (Tog trenutka u sobu uđe Milorad. Krepak starac, sed, uspravan, vide se njegovih sedamdesetosam, ali ih on nosi odlično.)

ZORKA: Sretnja ti slava brate. I orden. Na prava je prsa stiga. (Ljubi ga. Tijana uzima orden i gleda)

TIJANA: Ala je lep.

MILORAD: (Razmotava diplomu pokazuje Tijani i Zorki.) To zeleno dolje, to je patrijarha Pavla potpis. Lično. Patrijarh se uvijek potpisuje sa zeleno mastilo.

TIJANA: E deda, deda, alal ti vera. Ala ćedu se sade unuci ponositi... (Telefon zazvoni. Milorad uzme slušalicu.)

MILORAD: Molim... Fala ti brate... Zar je i ti slaviš... Ja sam mislio da samo Srbi slavu imaju, vidiš Zorka, imaju slavu i Crnogorci.

ZORKA: Momir?

MILORAD: Neću dolazit, treba mi pasoš, tebe za ovamo ne treba, dođi ti. Dese godina nijesi gleda oćev i majćin grob... Imaćemo gostiju, nemamo još, još nijesu stigli... A ti? Mnogo mi ga pozdravi, kaži mu da mi je drago i da se ponosim što mi je bratanac prvi među Crnogorcima koji neće da budu Srbi, no samo Crnogorci. Tako je posta stariji od svoga đeda Zarije i mlađi od svoje unućadi. Lijepo ne doćekat, jednoga dana, đed Zarija maloga Zariju i ja se tome susretu unaprijed radujem. Jeste. Jeste, ja sam mlađi... A može li u ove godine iko biti mlađi, moj Momire? Prekide se... E jebem ti.

ZORKA: Ja ga nijesam ni ćula.

MILORAD: Tu ću diplomu sjutra odnijet kod Jaša da mi je urami. Tu će mi visit.

ZORKA: Onda ovoga moraš maknut... (Pokazuje glavom na sliku svoga miljenika.)

TIJANA: Zorka!

MILORAD: Česov je oni švapski auto pred kuću?

TIJANA: Napako, pa jel još tamo. E, idem da im kažem, kakav je to način, sad ćedu mi deca doći.

(Izađe papolje.)

ZORKA: Javljala se Darka.

MILORAD: Da čestita i da kaže da neće doć.

ZORKA: Otkud znaš... (Milorad se nasmeje, rezigniran.)

MILORAD: A i ova dvojica ako dođu, pljuni me u brk.

ZORKA: Doć će, sigurno. Pisala im je Tijana i telefonirala, moraju doć.

MILORAD: Pisala im je da više ne možemo ovako, da smo stari, da je njoj noga sve gore, da ću ja umrijet u brazdu, da se to mora riješit, da je njihova obaveza i pred Bogom i pred ljudima da taj problem riješe, da se sav svijet pita kako to Milorad i Tijana, pored troje žive dece, iškolovane, samujedu... (Imitira Tijanu.)

ZORKA: Pa što tu ne stoji?

MILORAD: Ništa ne stoji. Ništa. Znaš li kad sam ih zadnji put gleda, sve troje, skupa. Koliko ima kako smo sahranili Danila?

ZORKA: Tri godine i dva mjeseca.

MILORAD: Eto. Zadnji put su se njih troje skupili stricu na sahranu.

ZORKA: Pa kako to misliš riješavat?

MILORAD: Tako što molim Boga da umrem prvi, eto kako. Zar vas dvije stvarno mislite da se mene ovako dopada. Tamo se nema đe. Lijepo će me snaje dočekat, naročito ako se noću zakašljem... Ili, ako mi se dogodi iešto ka tvom nesrećnom Šandoru... Zato je mene livor pod jastuk.

ZORKA: Pa što da se čiii... Da i mi uvedemo oni, kako se zove, ono, pomози Bože da se sjetim... Lapot. Pogaču na glavu svakom ko ufati sedamdese pa maljem.

MILORAD: Otprilike... (Zazvoni telefon, Milorad uzme slušalicu.)

MILORAD: Molim... (Pruži telefon Zorki.) Za tebe je...

ZORKA: Kuku mene, da nije što sa Šandorom... Alo... Sretnja i tebe, sokole moj lijepi... Zorka je, nije snaha... Pa kako si, brate... (Zaplače.) Stevane moj, otkad te sestra nije gledala... Oli dolazit? Sačekaj... (Pokrije slušalicu rukom.) Brat te zove iz Amerike... Oće da ti čestita orden i slavu... (Milorad odmahne glavom.)

ZORKA: Uzmi onu slušalicu, ako Boga znaš... Sjutra ćete obojica umirat. Milorade, molim te ka Boga... Milorade. (Milorad se okrene i stane kraj prozora.)

ZORKA: (Ponovo u telefon) Sad je bio ođe, mora da je izaša da vidi idu li mu деца... Znam, brate, da znaš da je ođe pored mene. Sačekaj. (Miloradu) Sa Bogom si se pomirio i sa svetim Jovanom, sa bratom nećeš.

MILORAD: Oni me nijesu iznevjerili.

ZORKA: Ti njih jesi.

MILORAD: Oni su praštali mene... Ja ne moram.

ZORKA: Strašniji je bio tvoj grijeh prema njima no Stevanov prema tebe. Ustvari, niti ga je bilo, ikakvoga grijeha... Nije stio da podijeli pakao sa tobom, možeš mislit. Neće Stevančiću, ne vrijedi, neće bukova glava. Kako si ti? Dobro sam, da bolje biti ne može, da. A, umrijeće, danas, sjutra, akobogda... Dobro je. Čuvaj mi se. Dođi, da se sretnje oči vide još jednom, ako Boga znaš... Oću. Čuvaj mi se... (Spusti slušalicu) Stvarno si ti, Milorade Vučiću, budala. Dvojicu imaš od osmero braće i njih ćeraš od sebe. Povjerova je Batriću, a ne tebe, možeš mislit. I bolje. Nije sedam godina, ka ti, tuca kamen, nije sedam godina kinjio druge i bio kinjen...

MILORAD: Ja sam sačuva obraz.

ZORKA: A otkud znaš da on bi... Pa još je dijete bio, još ga nijesu brijali... E, Milorade, Milorade...

MILORAD: Ja sam tamo sreo Boga i Svetoga Jopana, lično.

ZORKA: Pa misliš i on bi... Vratio si se sa šest santimetara dužim rukama, po čovjeka nije bilo u tebe, od onakvog bikonje... A on sa Golog otoka ne bi glave iznio, ja kad ti kažem. E, Vučići, ludi Vumići... Što je samo Momir povuka na ujčevinu, kamo sreće svi da smo na Vidosavinu stranu... (Tog trenutka u sobu uđe Tijana.)

TIJANA: Izvolte, izvolte... (Za njom uđe starija žena, njihovih godina i čovek pedesetih godina)

TIJANA: Smrznućedu se... Pored kola, a nemađu benzina da se ugrelu. A ko zna kad će se ovaj svet razići, pa da možedu da prođu. Smrzla se ženica. (Žena pruži ruku.)

MARIJA: Ja sam Marija... Gospođa je bila toliko ljubazna. Ne možemo da prođemo od naroda... Oio je moj sin Aleksandar. On me govori srpski.

MILORAD: Jeste i vi zbog osveštanja zvonika i crkve... Mislim?

MARIJA: Ne. Mi smo drugim poslom.

TIJANA: Izvolte, sedite... Raskomotite se. (Marija i sin sednu.)

TIJANA: A odakle ste? Mislim, odakle ste iz Nemačke?

MARIJA: Iz Kelna.

TIJANA: Tamo živi naša umuka. Željka Bašić. Možda je znate. Radi za dojče vele.

MARIJA: Keln je veliki grad. Milioi stanovnika.

TIJANA: Ja je slušam na radiju, kad Milorad nije tu. On ne vole dojče vele. Sučim da vas poslužim?

MARIJA: Meni je tak neprijatno... Vidim da goste očekujete.

TIJANA: Slava nam je danas.

MARIJA: E pa, čestitam... Sad mi je još neprijatnije. (Tijana im prinese žito.)

ALEKSANDAR: Šta je to?

MARIJA: Lokalni običaj. Moj sin pita šta je ovo, pa mu objašnjavam, izvinite. On govori samo nemački. Govori li neko od vas nemački, ne... Šteta. Pa, Aleksandre... Kako ti se sviđa otac?

PRVI DEO

1

(Krš. Rasute kamene kuće, gotopo sakrivene u stenju. Nekoliko kuća bez krova, sa ogolelim gredama i čađavim zidova, odaju skoro prisustvo rata. Jesen je. Šamara planinski vetar, povija makiju i redak čempres. Mala crkva okružena malim grobljem. Kameni krstovi sa samo jednim prezimenom. Vučić. Stari, iskrivljeni, sa izbledelim godinama rađanja i umiranja, noviji... Nekoliko piramida sa urezanim petokrakama, nekoliko novijih drvenih krstača. Retko koje muško ime da je prebacilo četrdesetu. Crna Gora. Četrdesetpeti je. Prva je. Posleratna je. Komunistička je. Dve žene u crnom, pa suprotiim krajevima groblja. Leleču. Vidosava i Krstina Vučić. Ispisnice. Pedesetih su godina. Svaka nad svojim humkama. Svaka nad svojom mukom. Ispred Vidosave i dve piramide sa petokrakom. Ispred Krstine samo krstovi. Vidosava podigne glavu.)

VIDOSAVA: Krstina! O Krste... (Krstina se ne obazire, kuka i dalje) Krstina, sestro rođena... (Krstina se prekрати.)

KRSTINA: Otkad smo mi, ponovo, sestre, jedna ti majka.

VIDOSAVA: Pa zar nijesmo bile ka sestre...

KRSTINA: Bile, Vidosava, bile.

VIDOSAVA: Dođi da ti rečem jednu, višnjega ti Boga...

KRSTINA: Kako višnjega ti Boga, da od Boga nađeš. Pa tvoji sinovi ne daju da ga bude. Āe Bog, ajde jedna.

VIDOSAVA: Ne soli rane, Krste...

KRSTINA: Što ti znaš o ranama, jedna ti majka?

VIDOSAVA: I mojih dvojice nema.

KRSTINA: Kuća mi se iskopala. Od onolike muške čeljadi, nijedno... Ni sinovima ni čoeku groba me znam... Leže neđe na pasjem groblju.

VIDOSAVA: I moja su dva prazna.

KRSTINA: Moji su šes.

VIDOSAVA: Dođi Krete, dabogda ti unučad vazda sunce grijalo.

KRSTINA: Što će ti sinovi rijet. Krste je četnikuša.

VIDOSAVA: Krste je Krste. Neće oni znat. Kako su unučad Krste? I snahe?

KRSTINA: Unučad su mi, fala Bogu, gladna. A snahe već svrbi ispod učkura.

VIDOSAVA: Nemoj tako Krstina, ne griješi duše. Dobre su one, neće te brukat.

KRSTINA: Labav je učkur što udovičke gaće veže, moja Vide.

VIDOSAVA: I mene su snahe udovice. Dvije.

KRSTINA: Imaju đevera da sačuvaju obraz i sebi i njima. Drugo, to su udovice partizanske, pobjedničke... A moje su četnikuše. (Krste ponovo zaleleče. Oplakuje sinove, đevera, muža. Leleče i svoje žive. Plače nad sudbinom unučadi. Vidosava ćuti.)

VIDOSAVA: Imaš, fala Bogu, unuka.

KRSTINA: Oka mesa. Ko će dočekat.

VIDOSAVA: Daće Bog.

KRSTINA: Ka što je i dosad dava.

VIDOSAVA: Ne griješi duše. Sve je od Boga.

KRSTINA: Još je neko pomaga... (Zaćute opet. Vetar gasi sveće upaljene na grobobima. Vidoje i Emilija, sa davnim datumima smrti, Milun i drugi Vidoje, četrdesettreća i četrdesetpeta... I jedan čudan grob. Ođe počipa Zarija Vučić, rođen 1895, bez datuma smrti.)

VIDOSAVA: Dođi, Krste, da popušimo po španjulet.

KRSTINA: Samo ako su ruske. (Ujede.)

VIDOSAVA: (Shvati, ali pređe preko provokacije.) Nijesu, no naš. Domaći. Ajde, ja ću smotat.

KRSTINA: Na pola puta. (Odvoje se od svojih grobova i kao dva deteta, krenu jedna prema drugoj.

Koračić po koračić, zastajkujući i kao dvoumeći se. Čučnu iza jednog spomenika. Vidosava izvadi duvankesu. Ponudi. Smotaju, zapale. Ćute i puše. Plave grudve dima vitlaju iznad krstača. Čuče i puše. Dve žene u crnom, sakrivene iza grobova, razgovaraju uzdasima. I kao da se savršeno razumeju.)

KRSTINA: Kako si Vide?

VIDOSAVA: Kako.

KRSTINA: Kako su tvoji?

VIDOSAVA: Zariju znaš, vazda muči. Kad ne gusla. Sinovi vazda na teren.

KRSTINA: (Jetko) Prave državu.

VIDOSAVA: Milun mi je kosti posija u Bosnu, neđe na neku Sućesku, groba mu ne znam, Vidoje neđe u Sloveniju, sedmoga maja, crna mi sreća, dan prije kraja rata... (Zaplače.)

KRSTINA: Nemoj Vide, neka...

VIDOSAVA: Iša je Milorad po njega, no ga ne nađe... U neku Vilu Ovićinu... Tako se zove mjesto. (Začute ponovo)

KRSTINA: Govori.

VIDOSAVA: Što?

KRSTINA: Što si me zvala. Nijesi na duvan, znam te ka zlu paru. Ajde.

VIDOSAVA: Vidi, tako ti sreća u dom, vazda ti... (Krstina je prekine.)

KRSTINA: Ajde Vidosava, što je...

VIDOSAVA: Vidi... (Zaplače ponovo.)

KRSTINA: Koja tebe muka muči, nesrećnice.

VIDOSAVA: Ono se još ne zna u Vučića Stijenu. Selimo, Krste!!!

KRSTINA: Ko seli?

VIDOSAVA: Svi. Mislim, sve partizanske familije.

KRSTINA: Će?

VIDOSAVA: Što znam ja, neđe u neku nedođiju. Vojvodina.

KRSTINA: Će ti je to, jedna?

VIDOSAVA: Illto znam ja. Daleko.

KRSTINA: U Bijelo Polje?

VIDOSAVA: Dalje.

KRSTINA: Ima li išta dalje od Bijelog Polja, lele i kuku.

VIDOSAVA: Ima, vidiš. Mjesec se dana putuje vozom.

KRSTINA: I sad će sva Crna Gora ostat četnicima?

VIDOSAVA: Ma ne idu svi, jedna.

KRSTINA: P, sad mi je lakše.

VIDOSAVA: Tamo niđe planine nema, žito je ka more, a ribiz ka pomidori.

KRSTINA: Ajde?! Biće da su im i miši ka naša pašćad.

VIDOSAVA: Milorad piše. Tamo je u neku komesiju za raspodjelu zemlje i kuća. Mjesec dana već.

KRSTINA: A ja se pitam će je to drug Čelni. Zato u zadnji vakat nijedan četnički krov nije planuo.

(Vidosava prečuje ovu jetku opasku)

VIDOSAVA: Kaže da su im kuće ka crkve. (Začute ponovo. Krstina krišom, ispod oka, pogleda Vidosavu)

KRSTINA: A čije su to kuće? Četničke?

VIDOSAVA: Švapske.

KRSTINA: Pa ti to u NJemačku, crna kukavice!!!

VIDOSAVA: Ma će u NJemačku, jedna... Ajde. Bog s tobom.

KRSTINA: Pa će žive Švabe, no u NJemačku. Talijani u Italiju, Englezi u Englesku, a Nijemci u NJemačku.

VIDOSAVA: Ma naški se tamo govori. To ti je kod nas neđe.

KRSTINA: A Zarija?

VIDOSAVA: Ni čut. No će ga slomit sinovi. To im je partiski zadatak.

KRSTINA: Čuš, slomit Zariju?!

VIDOSAVA: Bogami oće. Sila Boga ne moli.

KRSTINA: U šta se ovo pasje nevrjeme pretvori. Āe ima da otac sluša sinove, da od Boga nađeš. Āe? Da mi je neko juče reka da će Zarija Vučić selit iz Vučića Stijene u neku nedođiju, zato što mu sinovi tako oće, Bože Savaote. Pa Āe sa praga, Āe od grobova...

VIDOSAVA: Pa to sam te i šćela molit. Kumim te Bogom i Svetim Jovanom, našim krsnim imenom, pazi mi na grobove, sestro mila... Na Āecu i svekra i svekrvu i Āevere i... (Zaguši je plač. Zaleleće ponovo.)

KRSTINA: I kad se ide?

VIDOSAVA: Brzijekh dana. Āim se Milorad vrne iz tu Vojvodinu, izvojvodinala se dabogda. Krste, svijeću ponekad, svaku ti kaplju voska Bog u srećan dan pretvorio. I ne daj da zašikari, drač, znaš... Oćeš li?

KRSTINA: Oću Vide. Oću.

VIDOSAVA: Oćeš li, unukove ti sreće? (Krstina klima potvrdno glavom i plače. Počne plakati i Vidosava) Blago mene, da te sretoh. Kako ću ja bez ovije grobova i ovoga kamena, Bože blagi... Ājde, nemoj plakat. Nemoj Krste...

KRSTINA: Moram.

VIDOSAVA: Što?

KRSTINA: Koga da mrzim i kunem kad svi odete odavde. (Zagrljene, sakrivene iza spomenika, dve žene u crnom plaću istu suzu. Šamara vetar. Grakću vrane.)

2.

(Kancelarija. Tito i Staljin vise. I Jugoslavija visi. General NOVJ za stolom. Jedva da je uhvatio tridesetu. Preko puta njega, ukrućen, stoji Milorad Vučić, zvani Āelni, u uniformi majora. Jedva da je pregazio dvadesetu.)

GENERAL: Oli popit što, Vučiću?

ĀELNI: Fala, druže generale.

GENERAL: Hvala da, oli hvala ne?

ĀELNI: Ne, druže generale. (General zazvoni malim, srebrnim zvonom.)

GENERAL: PonuĀen ka i poćašćen. (UĀe devojka u partizanskoj uniformi.)

DEVOJKA: Izvolte druže gen...

GENERAL: Natoči, de, dva konjačića. (Devojka posluša, pomalo trapava, ponešto prospe, pa izaĀe. General prevrne konjak na belo, ne trepnuvši.)

GENERAL: Nazdarovje. Sjedi i pjevaj, Milorade.

ĀELNI: Sve je u redu, druže generale. Kuće i zemlja su podijeljeni...

GENERAL: Kome se zalomila najljepša?

ĀELNI: Mene.

GENERAL: Baš tebe. A što, druže majore?

ĀELNI: Najveća smo familija. Od šestorice braće, pet pod pušku, dvojica su dala život, otac bez noga još od Mojkovca, majka, dvije snahe udovice, dvoje Āece, treće pa putu, treća snaha...

GENERAL: Dobro je, moj majore. Nijesam ni mislio da si iznevjerio komunistički princip. Ostalo podijeljeno po pravdi i zasluzi?

ĀELNI: Vaš tako, druže Cicko. I po broju Ālanova domaćinstva.

GENERAL: Nemoj da ja što Āujem. Āasna partiska?

ĀELNI: Āasna partiska.

GENERAL: Uostalom, zato si i izabran da ti dijeliš i da ti rukovodiš transportom što se u tvoj moral i

komunistički pogled na svijet ne sumnja. Kako su vas dočekali u Vojvodinu?

ČELNI: Drugarski.

GENERAL: Odlično. Sad na teren u agitaciju. Može bit povuci potegni, a i ne mora. Ja hoću da bude, ne mora. Da im se objasni, razumiješ, da se tamo ide da se gradi socijalizam. I da se ljepše živi. I bolje. Će zapne, znaš.

ČELNI: Neće zapet.

GENERAL: A ako ipak zapne.

ČELNI: Znam, družę generale.

GENERAL: Odlično. Imovina se oduzima i ostavlja srođnicima, ali katastarski ostaje na ime vlasnika. Jel to jasno?

ČELNI: Jasno, družę Cicko.

GENERAL: Osam jutara po glavi, jedanaest ako je porodica više od šes članova, onda jedanaest. Plus po jutro na oficira, kao oficirski dodatak.

ČELNI: Tako je i urađeno.

GENERAL: Ćekaj, koliko ti reće da imaš braće?

ČELNI: Šes nas. Dvojica su poginula.

GENERAL: I koliko reće da si kuća uzeo? Pet?

ČELNI: Jednu, družę generale.

GENERAL: Jednu?! A zemlje?

ČELNI: Jedanaest jutara.

GENERAL: A što tako, družę majore? Ne treba bit lažno skroman. Da uzmeš ti mene još dvije kuće. Barem. I još zemlje.

ČELNI: Ne treba družę generale. Ovo sasvim basta. A i dva će mi brata ić na fakultet. Jedan u Beograd, drugi u Moskvu. (Sav ponosan)

GENERAL: Dobro Milorade. Sasvim komunistički. Ličnim primjerom. Vrlo dobro, čak. Petnaesti novembra da ste svi u Podgoricu. Ti ćeš mi bit komandant transporta, to sam ti već reka. Idu li tvoji svi?

ČELNI: Svi družę generale. Osim... (General ga prekine.)

GENERAL: Bravo ti ga, Vučiću. Ličnim primjerom. Kako se tebe čini ono gore?

ČELNI: U Vojvodinu?

GENERAL: Ne, no u Tunguziju.

ČELNI: Raj. Kad nam braća Rusi pošalju mehanizaciju, mi smo u komunizam do pedesete. Pedesetpete, najdalje.

GENERAL: Govoriš. E, na, put u komunizam počinje petpasetoga. Pravac Podgorica, Peć, Skoplje. Dalje ćeš bit informisai. Eto nas u Gutesfeld, neće proć ni mjesec dana. I to ime da se promijeni. To Gutesfeld. Razmisli o novom pa javi.

ČELNI: Što mislite o...

GENERAL: Ne brzaj. Razmisli. Dok ne dođe direktiva.

ČELNI: Razumijem.

GENERAL: I bar još jednu kuću da uzmeš. Će će ti tolka ćeljad. (Prevrne i drugi konjačić.)

ČELNI: Ne treba, družę generale.

GENERAL: Zvaći, petnasetog počinje put u komunizam. Da se ne okasni. Voljno. (Ćelni skoći kao oparen. Salutira oštro, vojnički.)

ČELNI: Razumijem, družę generale.

GENERAL: Bar još jednu kuću da uzmeš. Poženićeš braću. Ti, jesi ženjen?

ČELNI: Ne.

GENERAL: Pa što čekaš? Imaš li što?

ČELNI: Prvo državu da napravimo, pa ćemo onda za familiju lako.

GENERAL: Tako je Vučiću. Kako su tebe, oio zvali u partizane?

ČELNI: Čelni, družę generale.

GENERAL: Tako je, družę Čelni. A da ti, ipak, uzmeš još jednu kuću, a?

ČELNI: Ne treba, družę generale.

GENERAL: Dobro, Čelni. Putuj igumane. (Čelni još jednom salutira i izađe. General protrese zvonce, ponovo uđe ona ista mlada žena u partizanskoj uniformi. Bez reči uspe konjak u dve čaše) Idi, provedi malo brata kroz Beograd. Nek vidi. Pa kad ga ispratiš, dođi da idemo neke kuće pogledat.

PARTIZANKA: Ďe?

GENERAL: Senjak i... I... (Pretura po džepovima, nađe cedulju. Pogleda je.) Dedinje. Bogami, ako su ti i ostala braća ka Čelni, dobre će nam ujake imat sinovi. Dobar i lud su braća, moja Zorka. Aj, sad. (Pljesne je po dupencetu. Zorka pođe.)

GENERAL: (Iskreno tronut.) Ili komunisti.

3.

(Vidosava i mala Branka pred kućom. Branka podigne glavu na zvuk motora i sirene.)

BRANKA: Baba, eno ga striko. (Vidosava pogleda u pravcu u kome pokazuje unuka. Prekrsti se nekoliko puta. Milorad Vučić, zvani Čelni, zaustavi džip tik pred majkom. Iskoči iz auta i stane pred majku.)

ČELNI: Ďe si stara... (Vidosava pođe da ga poljubi, Čelni joj ne dozvoli.) Pušti, majko, neka... (Podigne devojčicu, poljubi je u teme.) Ďe si kućo strikova...

VIDOSAVA: Pa kako ti... to... (Potpupo zbunjena, pokazuje rukama kao da drži volan. Devojčica utrči u kuću.)

BRANKA: Ďede, Ďede... Doša je striko...

ČELNI: Naučio, majko... Ďe su ostali? (Vidosavi još uvek nije jasno.)

VIDOSAVA: Pa kako...

ČELNI: Novo vrijeme, majko, novi svijet, novi ljudi. (Podigne majku u vis i okrene se sa njom. Ponovi.)

Novo vrijeme, novi svijet, novi ljudi, majkoooooo...

VIDOSAVA: Pušti me, ludane, sve mi se zaprcelo u glavu... (Čelni spusti majku na zemljicu) Jesi li sestru gleda?

ČELNI: Prije dvije neđelje. Ali smo se juče čuli...

VIDOSAVA: Jadi me znali ako ja tebe išta razumijem.

ČELNI: Telefonski Vide. Telefonski. Ima jedna ruska sprava, ti sjediš ođe, ja u Beograd i razgovaramo ka da smo skupa, razumiješ.

VIDOSAVA: Ne.

ČELNI: I ti ćeš, majko, razgovarat telefonski, neće proć dvije godine.

VIDOSAVA: Kako je Zorka? Što zbori, oće li cota?

ČELNI: Ďe da cota pored onolko ruski doktora u Beograd. Noga joj je ka nova, normalno hoda, ne cota.

Šjedi u mipistarstvo, lični je sekretar druga Cicka, eto. Ej, znaš li ti ko je drug Savo Vukotić Cicko, majko.

Jel ti sad srce na mjestu... (Vidosava pođe da se prekrsti, Čelni svojom rukom zaustavi majčinu desnicu pa polovini puta.)

VIDOSAVA: Fala Bo... Āe đevojka, pa da cota... (Iz kuće se začuje otegnuti zvuk gusala. Stari Zarija zapeva)

ČELNI: A Zarija, gusla li gusla.

VIDOSAVA: Po vascijeli dan. (Zarija peva o lepoti zavičaja. Pominje i sveti kamen i prag.)

ČELNI: Ova je nova.

VIDOSAVA: Ne prođe mjesec dana, a da on ne ispjeva novu. Kad bi ih složio u pjesmaricu bila bi ka molitvenik popa Stojana. Deblja. (Milorad Vučić zvani Čelni sluša netremice očevu pesmu. Kao da u pesmi prepoznaje očev inat. Zvuk gusala tromo i lenjo, ali neopozivo, penje se sve do vrhova crnogorske goleti.)

4.

(Jelistina i mala Branka idu strminom. Jelistina na ramenima ima obramice sa vodom. Devojčica kaska za majkom. Jelistina sedne pa kamen da se odmori.)

BRANKA: Je li mnogo teško? (Jelistina je pomiluje po kosi, poljubi.) Striko zbori, da tamo u Vojvodinu, ima voda pred svaku kuću. To se zove buran. Ili bunar, nijesam sigurna... Majko, a što ti misliš?

JELISTINA: Što?

BRANKA: Pa to... Oćemo li ić u tu Vojvodinu?

JELISTINA: Zavisi kako se đed i stričevi dogovore.

BRANKA: Stric Milorad mi je reka da ja svoje stvari spakujem. A đed... (Zastane.)

JELISTINA: Što đed?

BRANKA: On zbori da se niđe ne ide. (Jelistina ustane da krene.)

BRANKA: Šjedi majko, odmori još malo. Duh ti je u šake. (Jelistina se osmehne, sedne.)

JELISTINA: A što bi ti voljela? Da se ide? (Branka potvrdno klima glavom.) A što?

BRANKA: Pa ti ne bi morala vuć vodu. Tamo je buran pred svaku kuću. A i striko zbori da tamo u svaku kuću ima malo sunce. Da noću svijetli, isto ka da je dan. (Jelistina se krišom osmehne "detinjoj naivnosti". Snažno zagrlj dete.)

JELISTINA: Āe god smo da smo, samo da smo skupa. Da smo ti i ja skupa.

5.

(Kuća Zarije Vučića. Svi Vučići na okupu. Završava se obed. Samo muškarci i Vidosava za stolom, snahe na nogama. Zarija u čelu stola, Vidosava nasuprot njemu. Sinovi Milorad, Stevan, Batrić i Danilo u partizanskim uniformama, iskićeni ordenjem. Snahe Jelistina, Vjera i Darinka sklanjaju tanjire sa stola. Najstariji Zarijin sin Momir, jedini u crnogorskoj nošnji, sedi kraj oca. Niko ne govori. Dugo.)

ČELNI: Selo je veće no Cetinje...

ZARIJA: (Ironično) Ih. Ajde...

ČELNI: I ljepše. Ima letriku, parni mlin i bioskop.

MOMIR: Što ima?

ČELNI: Žive ćete slike gledat... To nam je uz kuću. Najljepša je i najveća u cijelo selo.

ZARIJA: Sad dosta.

BATRIĆ: Pričaj, da, razumiješ, ćujemo...

DARINKA: (Tiho, Vjери.) A đe se to ide? (Vjera slegne ramennma.)

ČELNI: U zadružni dom...

ZARIJA: (Tonom koji ne trpi pogovor.) Reka sam dosta.

STEVAN: Da čujemo, tata.

ZARIJA: Čućeš, ja ću ti rijet. Ka da sam gleda. Krave se same muzu i same sire mlijeko, ne, prvo se umiju, ovce se same strigaju pa onda pletu, a pečene se kokoši jedu, samo se bataci jedu, ostalo se bači. I prsa, ko voli... Al ga nasra Milorade.

BATRIĆ: Sve je istina. Samnom su na fakultet bili neki drugovi iz Vojvodine.

ZARIJA: Muči jadan. Pa što uče školu kad im je sve potaman. U tu se nedođiju ne ide i basta.

DANILO: Tata, tamo se ići mora.

ZARIJA: Samo se umrijet mora.

BATRIĆ: Lako ćemo se vrnut, ako ne pasa.

ZARIJA: Ne pasa.

BATRIĆ: Tata, kolonizacija je partijski zadatak.

DANILO: To ti je kraći put u socijalizam i komunizam. Teorijski je dokazano.

ZARIJA: (Danilu i Batriću.) Ja sam vas dvojicu da na škole da budete pametniji, a ne gluplji. Džaba ste vas dvojica sjedeli u Beograd.

MOMIR: Ajte vi, a ja ću ostat sa ocem i majkom.

BATRIĆ: Ajde. Ti jedini nijesi iša ni u šumu.

MOMIR: Neko je mora ostat s ocem.

DANILO: Pa đe baš tebe ta čaša da se zalomi.

ČELNI: Od ovija će Vučića za Vojvodinu poč svi.

ZARIJA: Od ovija Vučića u Vojvodinu ne ide niko, ko ima zere mozga. Za druge ne garantujem. (Opet svi začute. Čelni zausti nešto da kaže, predomisli se. Ponovo ćutanje.)

ČELNI: Viđi, onaj, tata... Da ti rečem.

ZARIJA: Ništa mi nemoj govorit. Ka da si mi sve reka.

STEVAN: Samo ga saslušaj.

ZARIJA: Zarija ne ide u tu Vojvodinu, vama ako je volja naprijed. A ne bi ni vi da je u vas zera pameti.

ČELNI: To ti je, tata, direktiva. Nema ni lijevo mi desno. Pravac jasan.

ZARIJA: Pravac Vojvodina. E pa da ti rečem, jebe se mene za tu tvoju direktivu.

ČELNI: Ako ti se ne dopane, ja ću te lično vrnut. Časna partiska. (Zarija odrečno odmahne glavom, pođe rukom ka guslama. Milorad skoči, odmakne gusle dalje od očevog domašaja.) E sad nećeš zaguslat, da jebe oca.

ZARIJA: Daj gusle!

ČELNI: Ne dam!

ZARIJA: Daj gusle, kad ti govorim! (Momir ustane i pođe prema guslama.)

ČELNI: (Momiru) Nemoj da bi ih dotaka! (Momir pogleda u oca pa sedne.) (Ocu) Tamo je raj, vjerovo ti to oli ne vjerovo, to ćeš viđet kad odeš. Zemlja je ka more, kukuruz ka šuma...

ZARIJA: (Ironično) Govoriš.

ČELNI: Drug je Lenjin reka, letrifikacija plus industrijalizacija, jednako socijalizam, drug Cicko i drug Kidrič kažu, kolonizacija plus mehanizacija jednako komunizam. I to je tako. Tamo je, tata, raj. Ti ne možeš ni da zamisliš kako je tamo, kakve su to kuće, kakvo bogatstvo... Tamo se bijeli hljeb jede svaki dan.

ZARIJA: Koliko je tebe, Milorade Vučiću, godina?

ČELNI: IIIto?

ZARIJA: Zato što ja pitam.

ČELNI: Dvadesetčetiri.

ZARIJA: E pa, u te se godine ne laže, Milorade. A ti lažeš ka pas.

ČELNI: Ne lažem, tata, Staljina mi i Tita. Svaka je kuća kod njih veća no naša škola, Čidove mi sreće.

ZARIJA: Ja u tuđe ne idem. Tuđa je to muka.

ČELNI: Nije to, Zarija, tuđe, no švapsko. Naše.

ZARIJA: Tuđe.

ČELNI: I sad treba da propane, što je tuđe. Znaš li ti koliko su oni zla nanijeli. Svi su bili oli pod pušku oli u kulturbund, svi do jednoga. Pravo je da bar nešto nadoknade.

ZARIJA: Tuđe je tuđe.

ČELNI: Ma nije tuđe. Je li tako, Momire?

MOMIR: Bijeli hljeb svaki dan, ajde jadan. (Prezrivo pogleda brata i izađe napolje. Darinka istrči za njim.)

ČELNI: Tamo letrika sija ka da je dan. Svaka kuća ima struju, možeš li vjerovat da voda teče iz zida, ovce su im ka naše krave, a krave ka planine. Dvadeset litara mlijeka od jedne krave, ej.

ZARIJA: (Prsne u iskren smeh.) Na neđelju.

ČELNI: Na dan, tata, na dan, časna partiska, Pa ođe je glad, oli ne vidiš...

ZARIJA: Ođe je zavičaj.

ČELNI: I tamo je.

ZARIJA: Ne može se ostavit rodna gruda samo zato što je krševita i gladna. I što neđe ima bolje.

ČELNI: (Ponovo plane.) Da to bačiš u deseterac, pa da odguslaš, a?

ZARIJA: (Još plahovitije) Slušaj ti, šikljo, sad si se šprda s guslama i nikad piše. Kad mi je švapska granata, na Mojkovac, odnijela obje noge, tvoj đed ih je, zamotane u vojničko ćebe, donio u Vučića Stijenu, da ih tu sahrani. Tu, u zavičaj. Noge. A nekmoli glava i srce, ej. Nije ih on vuca toliko da ja sad odem neđe u pizdu materinu, razumiješ. Kad crknem, oću da spojim tijelo sa nogama, razumiješ, da ih spojim. A što se ratne štete tiče, ako ko ima što naplatit od Švaba, onda je to Zarija Vučić od noga do sinova.

BATRIĆ: Baš zato treba da ideš.

ZARIJA: Oću ođe da legnem i basta.

ČELNI: I to se može riješit. Ja ću te donijet. (Zarija mu pokaže šipak. Čelni pokuša da ih smiri.) Tata, piđi.

Meme je to partiski zadatak, razumiješ, partiski, ej. Ja ovi narod moram povest gore. Kod nas je, komunista, sve na bazu ličnog primjera, razumiješ. I što da im rečem? Ljudi, tamo je raj. A ide li u ti raj i Zarija, nema ga ko ne pita. I što da im rečem, što? Da ću socijalizam gradit sa drugima, a ne sa ocem. Znaš li kolko će ih poč ako i ti ideš, a koliko neće ako ti ne pođeš? Znaš li? U Novi Sad su ruski doktori, napraviće ti noge ka nove. To se zove proteza, još ćeš ti mene u kolo igrat. Pa naši su stari išli u Ameriku.

ZARIJA: Džaba, sine. Džaba riječi... (Čelni ponovo plane)

ČELNI: E ja ću te vodit vezana. Ja sam ljudima reka da ideš i ima da ideš.

ZARIJA: Jedino tako. Oli mi dodat te gusle? (Čelni mu besno doda gusle i žurno izađe. Vidosava se prekrsti.)

VIDOSAVA: Oće li ovo na dobro izać, Bože daj.

BATRIĆ: (Strogo) Vidosava!

STEVAN: Nemoj, majko, nemoj, moje ti sreće. (Vidosava, gotovo krišom i ovlaš, ipak završi svoj krst. Iz

kuđe Vučića začuje se, uskoro, otegnuti zvuk Zarijinih gusala.)

6.

(Noć. Kuća Vučića. Momir i Darinka u krevetu. Momir pokušava da joj priđe, Darinka se izmakne)

DARINKA: Pušti.

MOMIR: Što?

DARINKA: Pušti.

MOMIR: Pa još možemo. Će si od šestog.

DARINKA: Pušti.

MOMIR: Što ti je?

DARINKA: Ništa. Što će mi bit.

MOMIR: Me duri se. Ako nam se ne dopane, lako ćemo se vratit.

DARINKA: Mogu li ja noseća preko pola svijeta, baš tebe briga.

MOMIR: Ako se ne dopane, lako ćemo se vratit, čuješ.

DARINKA: Dok se vratiš sve će ti pokrast i raznijet. Nać ćeš gole zidove kad se pratiš.

MOMIR: Kako će raznijet kad će tata ostat.

DARINKA: S kim?

MOMIR: Sa Stevanom, najmlađi je, što znam ja.

DARINKA: Ako otac ne pođe sa njima ja ću godinu dana kokodakat.

MOMIR: A što ako je tamo ka što Milorad zbori?

DARINKA: (Ironično) Još je ljepše. Neću da idem preko svijeta, čuješ.

MOMIR: Tiše. Čuće te.

DARINKA: Neka čuju, baš me briga, čuješ. Neka... (Momir joj stavi ruku preko usta.)

MOMIR: Što ti je, ženo, jesi poluđela?!

DARINKA: Vuć ćeš me, noseću, preko svijeta, samo jel te je strah Milorada, a stariji si od njega osam godina. Nikad čovjek od tebe.

MOMIR: Mući ženo, ne traži belaj. Ne laj. (Darinka sve više pada u vatru.)

DARINKA: Ma neću da mućim, neću. Neka ih, nek idu, dabogda im pečene ševe sa neba padale, mene od ovoga bolje ne treba. Čuješ, ne treba... Treba samo petlju stisnut. Ono što bi dijelio na osam dijelova, moglo bi bit samo tvoje.

MOMIR: A, otole vjetar puše...

DARINKA: Živit ka čovjek. Samo, petlju može stisnut onaj ko je i ima. Od osmine cijelo. Sad se moš osovit zavazda.

MOMIR: Slušaj, sa braćom me zavaditi nećeš, jesi čula, razumiješ, to da utuviš u tu žensku pamet.

DARINKA: Ko te zavađa? Ko? Ide li Batrić u Rusiju, ide li Danilo na studije u Beograd, idu li, hoće li Stevan u školu za učitelja, hoće. A ta kuća ka crikva i sva ta zemlja, eto je Miloradu, nek mu je alal. Mene ne treba kolko stane u oko, eto mu ga sav taj raj.

MOMIR: Neće tebe Momir Vučić bit podsuknjar, čuješ, neće. Tako je bilo i kad se išlo u šumu. Će ćeš čoeku moj, ko će ostat uz menenj, ko? (Imitira je sa приметnom netrpeljivošću.)

DARINKA: Nije Momir Vučić osta da mene grije leđa, no je neko mora ostat uz oca bez nogu i uz staru majku.

MOMIR: Moga je Stevan. Najmlađi je.

DARINKA: Stevan nije ima dijete.

MOMIR: Ima je dijete i Milun.

DARINKA: Pa đe je sad? Trune neđe u Bosnu. (Okrenu leđa jedno drugom. Čute neko vreme.) Dvadeset četiri rala zemlje, namjesto tri, cio vinograd i namjesto jednu brazdu, katun, sva stoka... Kuća.

MOMIR: Muči, oca ti jebem, sad ću ti kosti brojat.

DARINKA: Naprijed, junače, neće ti bit prvina. Što nijesi tako junačan sa Miloradom.

MOMIR: U, ova ti jeb... (Zamahne rukom, ali se ipak savlada, u posljednjem času. Darinka, melje li melje)

DARINKA: Ka da je toliko teško rijet, viđi, brate ja ne idem. Žena mi je noseća, neću da pobači usput...

MOMIR: Darinka, učuti, pošljednji put ti zborim.

DARINKA: A i da prađedovako ognjište sačuvam. Da imaš đe poslat đecu. Da vide okle su. Da imaju strika na prađedovini...

MOMIR: Zahvali tome što imaš pod pasom, sad bi te uplavio od obrve do nožnoga palca. (Darinka uzdahne duboko, folirantski, tipično ženski.) Čim ustaneš, počet ćeš se pakovat. Pa il sa mnom u Vojvodinu, ili ocu u Zetu. I ni slova više. (Darinka zaista začuti. Momir leži, gleda u plafon. Napolju plavi zora. Oči se ne sklapaju. Očito je Darinka dobro posejala.)

Pred crkvom Svetog Jovana Krstitelja u Vučića Stijeni, zaustavi se džip sa Čelnim za upravljačem. Čelni zatrubi.)

ČELNI: Pope! O pope! (Zapali cigaretu) Pope Stojane, izadi... (Crkvena vrata se otvore, pojavi se sedi pop Stojan, trošni šezdesetogodišnjak.) Smrt fašizmu.

POP: Pomaže Bog, sine Milorade

ČELNI: Smrt famgizmu, pope. (Nekoliko trenutaka Stojanove dvoumice dok jedva čujno ne progovori)

POP: Sloboda narodu.

ČELNI: Tako je pope, sloboda narodu. No što nego sloboda. Viđi Stojane, u neđelju će ti, prije podne, narodni front, imat zbor u crkvu.

POP: Pa kako...

ČELNI: Lijepo, Stojane, časti mi. Napolju puca kamen, puše, škola je srušena, nije lijepo da ti stado kisne i mrzne, je li...

POP: Pa đe u crkvu, pobogu brate. Imam službu u neđelju.

ČELNI: Ma đe službu, ajde jadan. Ionako ti niko ne bi doša.

POP: Nemoj sine Milorade, ka Boga te molim, ne čini to, ne griješi duše...

ČELNI: Za moju dušu, ti Stojane, nemoj brižit, jesi čuo...

POP: Boga se ne bojiš.

ČELNI: Boga nema, naučno je dokazano. Kiša je kondenzovana vodena para, gromovi su pražnjenje elektriciteta. Da ga ima viđeli bi ga ruski avijatičari. Neš ti mene više trovat narod, avetinjo, jesi čuo... (Pop Stojan klekne, sklopi ruke.)

POP: U onu si crkvu kršten, Milorade Vučiću...

ČELNI: Religija je opijum za narod, znamo mi to Stojane, sve mi znamo. Ustaj. Sat-dva u crkvu, da narod ne mrzne. Neće ti past kruna s glave... (Pop Stojan ustane.)

POP: Što će ti rijet Zarija i Vidosava?

ČELNI: Ne briži ti za to Stojane, ni zere. Moji su roditelji svjesni i otriježnjeni. Neš ti mene više trovat narod. Nikad. Nego viđi, danas i sutra da budeš doma, donijeće omladina neke slike i parole, da se ta prkva malo ukrasi, razumiješ...

POP: Danas i sutra sam na Cetinje. Da si doša po ure docnije, ne bi me zateka.

ČELNI: Onda predaj ključ od crkve.

POP: (Brzo) Neću ić na Cetinje. (Stojan izvadi zadnji adut iz rukava) Neće ono ni dobro izać, Milorade, da znaš. Neće ovo na dobro izać, ovoga mi krsta. Ti znaš da sam ja i nosio hranu i lijekove u šumu i čuva jednog važnog ranjenika.

ČELNI: Zato si, Stojane moj živ! Smrt fašizmu. Zato si živ... U neđelju u deset... Nemoj mi zaboravit. Ti si mi glavni organizator. (Kresne auto i ode. Ostavi popa Stojana ispred crkve.)

POP: (Kroz zube) Anatema te... Anatema te.

8.

(Praskozorje. Prema usamljenoj kući šunja se grupa ljudi u uniformama NOVJ. Milorad Vučić Čelni, rukama izdaje komande. Samo pritajeni šum ili neoprezno nagaženi kamen odaje prisustvo ratnika. Opkole kuću. Zalegnu svi, osim Čelnog. Čelni rukama daje poslednja uputstva. Očito je da on komanduje ovom operacijom.)

ČELNI: (Vikne) Ranko! O Ranko!

BATRIĆ: (Čelnom) Lezi, čovječe, jesi li poludio...

ČELNI: (Ne obazire se) Evo ti gostiju Mijoviću, zar nam nećeš skuvat po kavu. (Kao da se, na trenutak, na prozoru kuće pojavi ljudska senka. Tajac) Izađi Ranko, nemoj da ti čeljad gine uludo... Opkoljen si.

(Ponovo muk) Ne treba nama ženska i dječja krv, Mijoviću, nećemo im ništa. Nama ti trebaš. (Pa opet muk) Ne vodi ih sa sobom, Mijoviću, ako je tvoja ura otkucala, ne moraš đecu i ženu vodit sa sobom...

(Tišina) Kuća će ti izgorjet Mijoviću, jesi li se pomamio? Izađi, nećemo im ništa. (Pauza) Jesi li suknju pripasa, Mijoviću... Što je, ništarobo, ne čujem te. Brojim do pet, pošlje toga je kasno, čuješ li... (Pa opet muk. Samo se jejina oglasi prodornim hukom.) Sve mi se čini lijepo ćemo se noćas ogrijat, a Ranko... Tri... četiri... (Vrata na kući se otvore, na prag stane čovek u gaćama. Iza njega žena sa detetom u naručju i dvoje dece oko njenih nogu.) Pa đe si, kućeviću i odžakoviću, otkad te nijesam gleda... Priđi... Gore ruke. (Mijović podigne ruke. Polako počne prilaziti) Kamo brada, Mijoviću, bila je do pasa...

MIJOVIĆ: Nemoj đecu, Hristovih ti rana, nijesam ni ja vašu... (Zastane. Dečkić od šest-sedam godina, pusti materinu spavaćicu i potrči za ocem. Uhvati mu se za nogu.)

ČELNI: Nijesmo mi četnička banda, ka ti Mijoviću, po komunisti. Za đecu se ne boj. (Priđe do velikog i malog Mijovića.) Ničija iije do zore gorjela, a Ranko...

MIJOVIĆ: Neće ni vaša, ne boj se...

ČELNI: Samo što ti to nećeš gledat... (Mijović se sagne, poljubi dečaka u teme, uzme mu lice u šake. Licem u lice, otac i sin.)

MIJOVIĆ: Ovo je, sine, Milorad Vučić, zvani Čelni. Zapamti to zavazda. (Još jednom poljubi dečaka, prekrsti ga. Šapne Čelnom.) Nemoj pred đecom, Hristovih ti...

ČELNI: Polazi. (Čelni ga gurne vrhom cevi. Pođu u mrak... Mijović se počne smejeti grohotom.) Illto je smiješno, avetinjo...

MIJOVIĆ: Ne možete ni mene ubit toliko puta, koliko ja kod vas imam duga, Vučiću... (Odu u mrak. Žena

skamenjena u pragu sa detetom u naručju. Drugo dete kraj njenih nogu, dečak nekoliko koraka ispred. Iz mraka se začuje Čelni. „Zini da ti zube ne kvarim.“ Pucanj, pa rafal, pa usamljeni pucanj. Žena se baci pa kućni prag. Zaleleče. Deca počnu cmizdriti. Dečakove oči gledaju u pomrčinu netremice.)

9.

(Tročlano sudsko neće zaseda. Sudnica improvizovana u onoj meri u kojoj je improvizovano i sudsko neće u kome sede Batrić i Milorad Vučić i drugarica Janica. Predesdava "sudija" Batrić Vučić. Ispred njih, na smrt preplašeni optuženi, gužva kapu u rukama.)

BATRIĆ: Koliko često si iša u talijansku komandu?

OPTUŽENI: Često.

BATRIĆ: Koliko?

OPTUŽENI: Što znam ja, jednom, dva put, na neđelju. Kako je kome što trebalo, ajde Miloše, ti znaš talijanski.

BATRIĆ: Koliko si puta bio samo zbog sebe?

OPTUŽENI: Što znam ja... Mnogo... Trgova sam š njima...

ČELNI: Trgova si glavama, oca ti jebem izdajničkog, što se mene tiče, tebe je presuđeno. (Rulja u sudnici zagalami. Tako je, Čelni. Na smrt, pa smrt...)

BATRIĆ: Mir! Kako si trgova?

OPTUŽENI: Ja njima, sir i vino, oni mene konzerve i makarone.

BATRIĆ: Samo to?

OPTUŽENI: Jednu šivaću mašinu marke Ređina, posuđe, makarone sam reka, so... Ja to pošlje u selima zamijenim za rakiju i vino... Tako.

ČELNI: Tako da tebe vazda nešto pretekne, krvopijo.

OPTUŽENI: Ako ništa ne pretekne, onda trgovine nema... Trgova sam i za lijekove i dava narodu...

ČELNI: Prodava.

OPTUŽENI: Mijovoj sam ščeri da lijek ćiproćinole, glavu sam joj spasa, pitajte Mija, mokrila je krv... Bašoj sam snaji Jelistini dava lijek za malu, Vučiću, snahu i Mija pitaj, sreće ti...

BATRIĆ: Izvedite ga. (Stražari povelu nesrećnog Miloša napolje, on se otima. Okrene se još jednom)

OPTUŽENI: Mija pitaj... I Novaka Milišića... I majku, Vučiću, Vidosava će ti rijet. (Stražarn ga izvedu iz sudnice.)

ČELNI: Nema se tu šta pričat. Ja predlažem... (Brat ga prekine.)

BATRIĆ: Ja predesdavam ovim vijećem i ja predlažem prvi, družo Čelni. A ti ne moraš ni predlagat. Tvoji se prijedlozi znaju i svi su isti.

ČELNI: A što bi ti, da ga odlikujemo...

BATRIĆ: Ne, no ćemo ga ubit zato što zna talijanski...

ČELNI: Čuš, ja ću to po kratkom postupku.

BATRIĆ: Bogumi, nećeš. Ja major, ti major, ja prešjednik suda, ja govorim, ti trepćeš... Ni jedan od sijedoka nije reka ni slovo protiv optuženog.

ČELNI: Osim da je trgova sa okupatorom.

BATRIĆ: Osim toga.

ČELNI: Mene je to dosta.

BATRIĆ: Za sud, nije.

ČELNI: Misliš li ti da su dvije godine pravnog fakulteta dosta za solit pamet cijelome svijetu, družo brate? E viđi, da ti rečem, ja imam malu maturu, ali znam da kad neko četiri godine provede na okupatorskom siru i makaronima, dok mu je narod gladan, a taj isti okupator mu ubija...

BATRIĆ: (Batrić ga prekine.) Pušti sad tu ratnu retoriku, Milorade... Mir je.

ČELNI: Što da puštim...

BATRIĆ: Ne možemo sad pobit sve što je srelo Talijana i nazvalo Boga četnicima.

ČELNI: Bogumi sam ih ja ubija ka paščad. I za manje.

BATRIĆ: Rat je drugačiji. Sad je mir, Milorade, razumiješ... Mir.

ČELNI: Serem se ja na takav mir. Rat je bio bolji!

10.

(Kuća Vučića. Svi osim Milorada. Spremaju se. Zarija gusla. Zarija odloži gusle.)

ZARIJA: A đe se to ide?

DANILO: Na zbor.

BATRIĆ: Narodni front organizuje...

ZARIJA: A ti se narodni vrnt zove Vučić Midorad.

STEVAN: Narodni je front narodni froit.

ZARIJA: Ajde. I kad ćemo se vrnut?

STEVAN: Ne moraš ti. Nije preša.

DANILO: Nećemo mi dugo. Uru, dvije.

STEVAN: Guslaj ti. Eto nas očas.

ZARIJA: (Ironičan, do cinizma, kao i uvek.) Dok ja odguslam jednu, dvije, eto vas. A o čemu će se zborit na tom zboru? (Tišina) Stevane, tebe pitam.

STEVAN: O kolonizaciji.

ZARIJA: Ajde. Vjera, daj jaketu. (Najmlađa snaha odmah krene po svekrov kaput)

STEVAN: Tata, ne moraš ti...

ZARIJA: Đe je zbor?

VJERA: Evo. (Pružna svekru jaketu. Tišina.)

ZARIJA: Đe je zbor, Momire, tebe pitam.

MOMIR: (Momir promrmlja sebi u bradu.) U crkvu.

ZARIJA: Ne ču najbolje, đe je zbor?

DANILO: U crkvi je, eto đe je.

ZARIJA: I baš u crkvu.

BATRIĆ: (Već pomalo ljut) Jeste, baš u crkvu.

ZARIJA: Pa da, đe ne narodni vrnt, no u crkvu. I ja svašta pitam. Je li i Sveti Jovan Krstitelj član narodnog vrnta?

DANILO: E sad je dosta zajebancije i sa narodnim frontom i sa zborom, čuješ. Dokle ćeš se ti šprdat sa nečim što je nama najsvetije?

ZARIJA: A sa čim se ja to šprdam?

DANILO: Sa našom borbom, sa zborom, sa kolonizacijom, sa partijom, sa našom borbom... Sa svim. (Zarija prekine sina.)

ZARIJA: Viđi sokole, što se borbe time, niti sam se šprda, niti ću se ikad šprdat. Da mi je što nogu

podamnom, ne bi mi ja rat prešjeđeo uz ognjište, tvrdu ti vjeru dajem, no bi bio uz vas, ne držim ja ove špapske šrapnele u bedro i u ruku šprdnje radi. (Pada u vatru polako ali neopozivo) A što se te vaše kolonizacije tiče, ko se ne bi šprdo sa čoekom, ne sa čoekom, no sa prdilažom, da se neđe muzu krave od tonu i da se žitom rane prasad, da se zbor drži u crkvu i da Boga i vjere nema.

BATRIĆ: (Još glasniji od oca, rumen u licu iskreno uzbuđen.) Ima vjere, ima, ko kaže da je nema. Naša je vjera tvrđa i veća no Lovćen. Ima vjere... (Tišina. Zarija kao da tek sad polako shvata snagu zanosa svojih sinova. Čute dugo. Vjera oblači jaknu Zariji. Tišina. Muk.)

DANILO: Vidi tata... ako nećeš pomagat, a ti ne odmaži... Molim te... Nemoj ga sad tamo brukat pred narodom. On u to vjeruje ka mati u očenaš, razumiješ. Svi smo mi u to, al niko ka Milorad. ako u nečemu i prećera, Bože moj, razumiješ, i kod tebe u pjesme. Štošta se uljepšava, razumiješ. Nijesu to lagarije i prdilaže, no vjera, razumiješ. On zbilja vjeruje da se u Vojvodinu bijeli hljeb jede svaki dan, razumiješ. Ako te ko pita, ideš li Zarija u kolonizaciju, muči, ili reči, ne znam, još ću videt, razumiješ. Nemoj se na zbor šprdat sa tim, molim te. Partijski je zadatak, partijski zadatak, ne razumiješ ti to. A i moga bi, razumiješ, poč, neće ti past kruna s glave... Ka da je ođe raj. (Zarija ćuti i dalje. Ali kao da su Danilove reči ostavile određeni uticaj na oca.) Ođe se socijalizam teško može izgradit za godinu dvije. Što ćeš ođe kolektivizirat? Kamen? A tamo je to lakše. Tamo će sve bit kolektivno. Usrećićemo i nas i njih tamo, viđećeš. Svakome prema potrebi i prema zaslugama... Raj, Zarija, raj.

ZARIJA: Ne brabonjaj više Danilo, sreće ti.

DANILO: Fala Bogu, čuješ ti. Već sam mislio da džaba zborim. Čuješ ti, čuješ. Uostalom, ti u partiju nijesi sasvim slučajno. Da je što noga pod tobom, bio bi ti i u partizane i u partiju, zmam ja. A kolonizacija je produžetak revolucije. To ti je produžetak borbe, razumiješ...

ZARIJA: Muči jednom, doklen ćeš prdekat, sreće ti...

DANILO: Kažu da se tamo može radit kolko te volja i da nema samo onaj ko neće da ima. Jedva čekam da završim agronomiju i da počnem stvarat i da... (Zirija krene u iskren smeh.)

ZARIJA: Drobiš ka ženetipa, sto ma miiut.

DANILO: Tamo se, tata, ore danima, a žanje cio mjesec.

ZARIJA: (Već potpuno odobrovoljen) Ako se mora mučat uru na dan, tamo tebe, avetinjo, mjesta nema.

DANILO: Ođe pjevaš kad ječmenoga hljeba imaš da daš djetetu, proja se jede i kopriva, a tamo se bijeli hljeb jede svaki dan. Ođe bereš žućenicu a tamo su dvije krtole u kilo. Pa nijesi ti neka zatucana reakcija, razumiješ, otac si dva pala borca, četiri komumiste i jednog skojevca, svima moraš bit za primjer. Pa ne zovemo mi tebe na robiju, no na bolje, razumiješ. A Boga nema, nema vjeruj, Zarija. (Vidosava se prekrsti krišom.) NJega je izmislila vladajuća klasa, razumiješ. Svaka je vlast od Boga. Ajde. Baš svaka. Će me nađe. Svaka je vlast od Boga, muči trpi, stoko, tvoje je carstvo nebesko. Bogu božije, Caru carevo. Muči robe i davaj. Ma nemoj. Bog je samo paravan da se eksploatiše ogromna većina naroda. Kad narod shvati da Boga nema, neće trpjet razne eksploatatorske nabiguzice i mantijašku reakciju, no će gledat sebe i kolektiv, razumiješ.

ZARIJA: Ne. Ne razumijem ni riječ. Ni slova, moj komesare.

11.

(Crkva Svetog Jovana Krstitelja. Milorad Vučić Čelni, otvori vrata. Pljusne svetlo. U crkvu najpre nagrme omladina. Sa njima zajedno u crkvu uđu i Tito, Staljin, Ruzvelt, Čerčil, Lenjin, Đilas... Čelni stane u vrata. Sa zvonika udara zvono. Žestoko i mahnito. Stariji svet kao da se snebiva da uđe.)

ČELNI: Ajte ljudi, ulazite, pa da se to počne. Ajte. Dobro je Bećire, nemoj više. (Bećir, očito u ulozi zvonara, prekine sa zvonjavom. Narod počne ulaziti u crkvu. Poneki Crnogorac skine kapu, većina ne. Par žena se prekrsti krišom. Crkva prepuna naroda. Jedino Vučića nema. Nikog osim Čelnog. Deca, žene, borci, još uvek u partizanskim uniformama, starice, starci... Napred oltar, sto za radno predesdništvo. Nevešto naslikani, ali ipak prepoznatljivi portreti Broza, Čerčila, Staljina, Ruzvelta... Transparenti, Živio SKOJ, Živila kapejot, Tito-Staljin, Staljin-Tito, da se koji ne uvredi, Živjela kolonizacija... Zaumna i gotovo irealna atmosfera, sukob starih i novih ikona, gotovo začuđena lica svetaca po zidovima. Mrgodni DŽugašvili kao da, svojim čeličnim očima, strelja Svetoga Đorđa, ali mu ni Georgije ne ostaje dužan. Milorad se kroz narod probije do oltara. Narod se utiša.) Drugovi i drugarice, otvaram konferenciju narodnog fronta Vučića Stijene. U radno prešjedništvo predlažem drugove Novaka i Đorđiju i da se to počne. I zapisnik da vodi drugarica Janica. (Radno predsedništvo izađe iz mase i sedne za sto.)

JANICA: Ja ve sve molim da se ne brza... Samo toliko. Ako se brza neću stić zapisat.

ČELNI: U počasno prešjedništvo predlažem druga Staljina... (Prekine ga frenetičan aplauz, pa skandiranje. Staljin, Staljin, Staljin...) Druga Tita... (Opet oduševljenje, uzvici, pesma. Jedan glati, stentorski glas, popug Vukašina Savića, povede, ostali prihvate. Nema pjesma da se krene, dok se Tito ne pomene. Negde na polovini pjesme u crkvu uđe kolona Vučića. Narod se razmiče da ih propusti, sinovi donesu Zariju u nosiljci do prvog reda. Čelni kao da se ne obraduje previše kad ugleda oca. Zarija tik ispred Milorada.) Dalje, predlažem drugove Ruzvelta i Čerčila... (Ponovo aplauz, ali sa daleko manje žestine od prethodnih. Poneki uzvik, živjeli saveznici, živjeli drugovi Ruzvelt i Čerčil, pa pesma, "Amerika i Engleska biće zemlja proleterska". Drug Novak iz predsedništva, za to vreme mota cigaru. Zapali bez imalo dvoumice. Zapali i nekolicina drugih. Pramenje duvanskog dima vije se po crkvi. Kao nekada tamjan. Pop Stojan sakriven u oltaru. Gleda i plače.) Današnja konferencija ima samo jednu tačku dnevnog reda. Kolonizacija u Vojvodinu. Drugarice i drugovi... (Novak, okićen brkovima i ordenjem prekine Čelnog.)

NOVAK: Čekaj Čelni, čekaj. Kamo ti u prešjedništvo drug Đido? (Tako, odjekne svodovima) I đe bez Peka. I da se to ubilježi. Pišeš li Janice?

JANICA: Pišem, pišem.

NOVAK: I drug Blažo. I Cicko. Đe počasno prešjedništvo bez Cicka. Stižeš li Janice?

JANICA: Stižem, stižem.

ČELNI: Znači, u počasno prešjedništvo da uđu i drugovi Đilas, Peko Dapčević, Blažo Jovanović i Savo Vukotić Cicko.

JANICA: Upisato.

ČELNI: Drugarice i drugovi. Svi vi znate da je Crna Gora u ovi rat podnijela veliki teret, ako ne najveći. A u Crnu Goru naš kraj posebno. Predvođeni našom partijom i drugom Titom, koji je genijalno slijedio druga Staljina i bratski Sovjetski Savez... (Opet frenetičan aplauz prekine govornika. Pa pesma. Pliva patka, pliva guska, ova zemlja biće ruska. Mlada žena u prvom redu drži bebu u naručju. Dete počinje plakati.) Cijeneći doprinos ovoga kraja u enobe i revoluciji, partija pred nas stavlja još jedan zadatak. Ali ovoga puta je to i zadatak, koji kad se izvrši, pomaže bržoj izgradnji socijalizma i kasnije komunizma u našu

zemlju, ali i dolazi kao nagrada borcima i narodu ovoga kraja, za zasluge, žrtve i herojstvo.

ZARIJA: (Tiho, Stevanu) Što budala zamrsi, pet pametnijeh ne mogu odmrstit.

STEVAN: Kako možeš tako? Govori ka da pjeva, svaka mu čast... (Dete plače i dalje, žena ljuljuškanjem pokušava da ga smiri.)

ČELNI: Zato je za narod ovoga kraja obezbijedena kolonizacija u najbogatiji kraj u cijelu Jugoslaviju, u Vojvodinu. (Tajac. Čuje se samo detinji plač.) Drugarice i drugovi, svakoj je porodici, zavazda, u trajno vlasništvo pripala kuća veća od ove crkve i zemlja toliko plodna, da vi to ne možete zamislit. (Kao da Miloradove reči ne padaju na plodno tle. Ni blizu vojvođanskom. Dete i dalje kmeči) Živjela kolonizacija! (Tek nekoliko glasova, jedva da prihvati. Dete i dalje kenjka)

ĐORĐIJA: Pa podoj ga, oca ti jebem. (Žena izvadi sisu i da detetu. Tišina.)

ČELNI: Kolonizacija je, drugovi, kraći put u socijalizam. Tamo je hljeb, što i kamen kod nas. (Reči i argumenti kao da sve teže naviru.) Isto što i kamen kod nas, vjerujte mi... (Glas iz mase, progovori jetko i sa namerom da zasmije i tako ponizi. Zvaćemo ga šaljivdžija.)

ŠALJIVDŽIJA: Tako tvrd. (Smeh u prkvi. Stidljiv i sporadičan, ali primetan.)

ČELNI: Ne, no ga je tako mnogo. I bijeli je, pšenični, tamo se kukuruzom stoka hrani. (Glasan smeh među narodom. Zariji ni malo ne prija sinovljeva bruka.) U svaku je kuću letrika, tri su krtole u kilo... Kukuruz je ka šuma, čovjeka na konju u njemu ne vidiš... Svojim sam očima gleda.

ŠALJIVDŽIJA: Kako kad se ne vidi? (Smeh.)

ČELNI: Kuće su ka crkve... To sam reka, krave su ka planine, dvadeset litara mlijeka na dan... Sve nas to tamo čeka, drugovi i drugarice...

ŠALJIVDŽIJA: Jedan je, u Virpazar, izvadio iz Skadarskog jezera, pola ribu pola đevojku. Dva je mjeseca mrka i jeo ribu. (Urnebes, smeh, haos.) Lažeš, Milorade, ka pas lažeš... (Čelni plane kao fitilj. Lice crveno od besa i uvrede. Ruka pođe prema pištolju, ali se predomisli.)

ČELNI: Ma ko se to šprda sa partijom i direktivom, ko, oca mu jebem očinjeg. Ko smije rijet da Milorad Vučić laže, serem mu se u ognjište. Ko?! Đe si junače, pokaži se, koji si, ako si čoek! (Tajac. Potpuni.)

ZARIJA: To ti mekećeš, Lazoviću, a?! Poznam ti ja pjevalicu.

ŠALJIVDŽIJA: Šala, Zarija... Šala.

ZARIJA: Trgni riječ, Lazoviću. Oni što jednom Vučiću, pred ovaliki narod, reče da laže ka pas, ili će vrnut riječ ili neće iznijet glave iz ove crkve. Trgni riječ Lazoviću, još nije zadnja ura... (Svi Vučići, kao kurjačići, poskakali na noge, spremni pa kavgu. Potpuni muk. Muva bi se čula, da je ima u crkvi toga dana.)

ŠALJIVDŽIJA: (Jedva čujno.) Vrcem...

ZARIJA: Glasniji si bio maločas.

ŠALJIVDŽIJA: (Glasno) Vrcem riječ. A ideš li ti, Zarija? (Iščekivanje. Graške na licu Milorada Vučnća, zvanog Čelni. Tajac)

ZARIJA: No što, nego da idem... Što i Zarija ne bi zoba bijeloga ljeba. Ka da su naša usta rutava. Da i Zarija vidi kako je to spavat na perju.

DARINKA: (Tiho Momiru.) Što sam ti rekla. Vidiš...

ČELNI: Tamo se oranici kraj ne vidi. I niđe brda. Braća će, Rusi, poslat mehanizaciju, toliko je zemlje, ručno se to ne može ni obradit. I drug je Staljin izvršio kolektivizaciju i on je preseljava narode i vršio kolonizaciju, pa je danas Sovjetski Savez najjači pa svijet. Parni je mlin u selo i bioskop, žive ćete slike gledat. (Vjera, najmlađa Zarijina snaha, probije se do Jelistine.)

VJERA: Oli ti ić?

JELISTINA: Pa neću sama ostat ođe. A što?

VJERA: (Snuždeno) Nako... Samo pitam.

ČELNI: Spakovat i ponijet samo najnužnije. Tamo sve čeka. Švabe ne mogu ponijet ni koliko u bošču. Novi će čovjek izrast iz novoga vremena, a novo će vrijeme stvarat novi ljudi. Novi će poredak biti poredak istine, pravde i komunističkog morala. Poredak bez laži, nejednakosti i eksploatacije. Poredak bez Boga, buržoazije i licemjerja. Laž je, drugarice i drugovi, ostatak bivšeg... I bivšeg vremena i bivših ljudi. Nijesam se ja, drugarice i drugovi, uvrijedio kada je Lazović reka da lažem... Zašto? Zato što je Lazović nepartijac, što ne zna da je partija i iznad istine i iznad života. Da je ona, istina i život sam. (Izvadi ispod stola, očito, unapred spremnu torbu. Počne iz nje da vadi svoju "rekvizitu". Ogroman, beli hleb, poznat kao cipovka.) O ovome sam vam, braćo, priča. O ovome... (Izvadi iz čarobne torbe i nekoliko ogromnih krompira. Nekoliko /laspah uzvika čuđepa.) I o ovome, tri su u kilo... Dva. (Izvadi klip kukuruza) O ovome, Lazoviću. (Izvadi mali, sprčeni, očito gorštački kukuruz, trostruko manji od vojvođanskog. Drži ih u rukama, jednog pored drugog. Mali, brdski, gotovo da se ne primećuje.) Tri u jedan. I četiri. (Govor Čelnog polako prerasta u slapove vere i nadahnuća. Grobna tišina u crkvi. Očito su gorštaci fascinirani plodovima izobilja.)

JANICA: Lakše malo, družo Čelni, ne stižem. (Milorad Vučić u vatri, govornički i poetski nadahnut, kao da ne čuje sirotog zapisničara.)

ČELNI: I ovo, i ovo, i ovo... (Vadi jabuke, kruške, krastavce, kifle, perece.) Mislite li da bi partija vodila svoj narod u nešto nepoznato i ne daj Bože, gore od ovoga. U raj, drugarice i drugovi, u zemaljski raj. Ona ispred, na čelu sa drugom Titom, mi za njom. Bez greške i u stopu. (Živjela komunistička partija Jugoslavije na čelu sa drugom Titom, najvećim sinom naših naroda i narodnosti. Živjela, odjekne gromovito. Živjela kolonizacija, Živio drug Čelni. Sasvim je očigledno da se raspoloženje promenilo nakon Zarijinog istupa i predočavanja Miloradovog dokaznog materijala. Vojvođanski produkti idu iz ruke u ruku, izazivajući čuđenje i oduševljenje. Čelni stoji, nasmejan, zadovoljan razvojem situacije. Izmeni dug pogled s ocem. Tiho dobaci ocu.) Hvala... Drugarice i drugovi, kolonizacijski raspored za one koji idu, a ovo vi je sve na dobrovoljnu bazu, podijeliće vam drugarica Janica. (Batrić priđe Janici.)

BATRIĆ: (Tiho) Večeras te čekam.

DANILO: (Zapeva) Komunisti u kolonu traže, u kolonu traže, Idu tamo đe partija kaže, đe partija kaže. (Kad zadnji stih, ponovo prihvate svi u crkvi, erupcija buke i besa, ispuni crkvu. Veliki, mesingani polielej, blago se zaljulja. Negde napolju Bećir ponovo počne da zvoni. Jedini koji ne peva, oduševljen i ponet, pop Stojan, u oltaru. Novak izvadi livor.)

STOJAN: Oprosti im Bože, ne znaju što čine. (Idu tamo đe partija kaže, ori se svodovima crkve Svetoga Jovana Krstitelja u Vučnća Stijeni.)

12.

(Dvorište kuće Vučića. svi Vučići pred kućom. Danilo zakiva daske na prozore. Iz kuće izađe Vidosava sa ikonom u ruci.)

STEVAN: Nemoj majko, neka... Ostavi to. (Pođe da joj uzme ikonu. Darinka priđe svekri.)

DARINKA: Dajte to mene. (Uzme ikonu, priđe Momiru. Kroz zube.) Ajde... Ajde.

ZARIJA: Milorade Vučiću, prići. (Čelni mu priđe.) Što je tebe Milorade, najsvetije na svijet?

ČELNI: Partija.

ZARIJA: Ni otac, ni majka, ni otadžbina, ni mrtva braća, no partija.

ČELNI: Da bi život za svaku vašu vlas, ali komunisti ne lažu.

ZARIJA: Dobro. Sad ćeš mi se zaklet u to što ti je najsvetije da ćeš me kad umrem, vratit ođe i spojiti s nogama. Da čujem...

ČELNI: Oću tata, partije mi... (Vidosava se sagne da poljubi prag. Batrić joj priđe, uspravi je.)

BATRIĆ: Nemoj majko, neka...

DARINKA: (Momiru) Ajde, nesoju...

MOMIR: (Istupi pola koračića.) Viđi, ovaj... Tata...

ZARIJA: Sačekaj. Vjera, priđi. (Vjera priđe svekru.)

ZARIJA: Ide li se tebe u tu kolonizaciju? (Vjera sagne glavu, ne odgovara. Zarija izvadi pismo, ranije spremjeno, pruži ga snahi.) Ovo ćeš dat ocu. Otpuštam te sa čašću i obrazom. Tebe je dvadesetjedia, niti je red da te ja udajem, niti da zavazda budeš Vučića udovica. Stevane, otprati je. (Vjera priđe, poljubi svekru u ruku, pa svekruvu. Plače, ali joj je očito laknulo. Oprašta se sa svima.) Ti, Jelistina...

JELISTINA: Molim tata.

ZARIJA: Oli ti ocu... (Jelistina ga prekine.)

JELISTINA: Ja nijesam kopile donijela u kuću, no sam rodila šćer Miluna Vučića.

ZARIJA: Jesi ti dobro razmislila?

JELISTINA: Će vi, tu i ja.

ZARIJA: Dobro.

VIDOSAVA: Da odem ja na minut do groblja, samo...

ČELNI: Nemoj, majko...

VIDOSAVA: Nemojte vi mene više nemojmajkat. Nemoj ovo, nemoj ono, smije li se u ti vaš komunizam disat... (Pođe ljutito, za njom otkaskaju i Jelistina i Vjera. Darinka laktom mune Momira.)

MOMIR: Viđi, ovaj, tata... Ja ne bi iša. Žena mi je noseća, pobaciće usput... A i nek Ćeca imaju strika na praĀedovini.

ČELNI: E, bogumi, neće moć.

ZARIJA: E, bogumi, oće... Ne mora svaka bit ni po tvom. Ni rijeć. Dobro Momire. (Danilu) Dođi ovamo. Daj pare. Ti ćeš se sa mnom kladit. Poć će on, tata... Ne poznaje Zarija tog vašeg Staljina, ali Momira Vučića zna. Dodaj mi ti kamen, mala. (Branka se sagne i uzme kamen, pruži ga Zariji. Zarija ga poljubi i stavi u džep.) Sad su sve stvari na svom mjestu, sad može da se ide.

13.

(Vučića groblje Na svakom grobu crna žena, na svakom krstu crna vrana. Kuknjava i plać. Najpre tih, pa sve glasniji. Može li se nećiji lelek pretvoriti u prelepu polifoniju bola? Može, nažalost. Fijuće vetar. Grakću vrane.)

Kraj prvog dela

DRUGI DEO

1.

(Blještavo osvetljena raskošna prostorija. Niz zidove slivaju se slapovi svetla. Sve blješti. Pod sijalice, tavanica... Kao božićna jelka, kao zora na vostoku. Hiljade luksa obasjava lice male Branke. Kao opčinjena, devojčica gleda u sijalicu. U malo sunce. Ka što je reka striko. Onda uzme stolicu, dovuče je do sijalice. Popne se. Gleda još malo, očiju zaklonjenih rukom. Onda se popne na prste. Dune u sijalicu. I pred iskrenošću i toplinom dečijeg daha, jedan po jedan odustaju i Tesla i Edison i mađarski proizvođač i naizmenična struja i logika i poredak u svemiru... MRAK!)

2.

(Generalska kancelarija druga Sava Vukotića Cicka. Sve pa svom mestu. I slike i biste i karte. I nova zvezdica na rukavu druga Sava. Pa ko primeti. Pred njim Milorad Vučić, zvani Čelni.)

CICKO: Šjedi. Oli popit što?

ČELNI: Ne, zahvaljujem, družo generale.

GENERAL: Ponuđen ka i počašćen. (Zazvoni svojim srebrnim zvoncem, uđe devojka nimalo nalik na Zorku. Teget kostim i suknja, pouzana, da istakne pristojno baletsko dunepce, čarape sa šavom na podugačkim nogama. Elegantno i vešto, razumevajući bez reči želje svoga pretpostavljenog, uspe dva konjačića, nakloni se i izađe. Čelni je gleda zbunjen i pomalo blentav. Očito je očekivao seku.) Pjevaj. Po parjadke. Kako je bilo u putu, kako su ne dočekali, sve...

ČELNI: Dva mjeseca, družo generale. Dvoje mrtvih, dvoje rođenih. Dobro su nas dočekali, odlično... Kada su naši videli onu ranu, nijesu mogli vjerovat. Đeca su se prejela, nijesmo znali kad se što i sa čim jede. Drobili su gužvaru u supu, jeli ljeba i torte... Tako. Miloš je Radunović pita može li pisat bratu da dođe. Malo se brukamo, al' se navikavamo polako. Ruše zidove od soba, da čuju noću čeljad kako dišu. Stevan je Durković iznio kadu iz kupatila i iz nje poji marvu. Tako. Čestitam na unapređenju, družo Cicko.

GENERAL: Hvala. Samo strpljivo, sve će to doć na svoje. Je li život organizovan, što zbori drug Lenjin, kadrovi su ključ za svaki problem, imaš li kadrove, ko ti je komandant mjesta? Ko je sekretar partije?

ČELNI: Pa ja.

GENERAL: Odlično. Presjednik zadruge?

ČELNI: Drug Danilo Lazović.

GENERAL: A ostala bitna mjesta, ajde, moram li ja kliještima vadit...

ČELNI: Presjednik mjesnog odbora Nikola Đurašević, prešjednik Narodnog fronta Mašan Šćepanović, prešjednik afežeja drugarica Janica, prešjednik zadruge, to sam reka, drug Dačo, upravnik mlina Jovo Đukanović, upravnik bioskopa Šako Mićunović, sve svjesno i provjereno družo generale...

GENERAL: A neko od domaćih?

ČELNI: To što je od njih bilo pod pušku, išlo je da lovi zeca, družo Cicko. Sve je to klasno neosvijješćeno sa jakim osjećajem za svojinu i to privatnu, družo Cicko.

GENERAL: Ko ti je komandant logora? Koliko imaš Nijemaca?

ČELNI: Švabu nijednog. Sve je to pobjeglo sa njihovim trupama ili je raspoređeno u Bor, Ljubiju i druge rudnike. Ima dvestadepet žena razne starosne dobi i komandant je Novak Sekulović... Oni što cota. Iz prve proleterske...

GENERAL: Jebete li vi to, a? No što radite, no jebete... I ja svašta pitam.

ČELNI: Ne družo generale, časti mi, kad bi što tako čuja, ja bi mu presudio ličio. No ih vodimo po kućama da pomažu našim ženama i majkama palih boraca, naročito. To su žene i drugarice boraca i biranijeh

Ijudi, koji su zaslužili da im žene u slobodi ništa ne rade, jer su se u ratu nagledale dosta jada...

GENERAL: Pravilno, družo Čelni. Ali neka one njih, ipak, nauče skuvat nešto i umijesit. Nećemo mi socijalizam gradit na barenoj krtoli i žućenici, razumiješ. Neće te Švabice tu bit zavazda... Kurs neki iz domaćinstva, o tome ti zborim, razumiješ, ka što će bit organizovan i iz zemljoradnje i ostalog. Pušu li još u sijalicu?

ČELNI: Ne. Ne više.

GENERAL: Eto, vidiš kako se može. Mic po mic. Sve će to doć pa svoje. Ajd sad, voljno.

ČELNI: Htio sam još nešto, ako dozvolite... Ovaj, kako ćemo zvat mjesto?

GENERAL: Kako se zvalo do sad?

ČELNI: Gutesfeld.

GENERAL: Grdnoga li imena, Bože dragi... I što vi predlažete?

ČELNI: Jedva smo se uspjeli dogovoriti, družo Cicko. Što god mi predložimo, ovi starosedeooci, ni čut.

GENERAL: Ma ko njih što pita... Što ste odlučili?

ČELNI: Jedni predlažu Budovo selo, ne da Budova majka, jedva smo je ubijedili da zadruga nosi njegovo ime, Savino selo, za dan su nas preduhitrili Hercegovci, Lovćen selo, Crnogorčevina, Zeta vojvođanska, nikako svima ugodit. Cickovo selo, Titovo selo...

GENERAL: Āe Titu selo, jadan... NJemu je malo i Podgorica,

ČELNI: Na kraju smo se složili da bude Titovo Cickovo. Eto. Pako da ti me prnetaješ.

GENERAL: To da bude Titovo, to da zaboravite. Smjesta. Āe je to za Starog, jadan. Da je Titov Beograd, na Āenedene. A za ovo Cickovo, nekako mi neprijatno, razumiješ. Što će ljudi rijet. (Tanak i nevešt blef. Očito da drugu Savu Vukotiću Cicku itekako godi ideja o imenu.)

ČELNI: Ili Āidovo, ili tvoje, treće ni za živu glavu.

GENERAL: Ajde, nek vi bude... Malo mi je neprijatno... Ovoliko mi je neprijatno.

ČELNI: Ne treba, družo Cicko, ni zere. Ako je iko zaslužio... I još te nešto pitaju iz Cickovog sela.

GENERAL: Što?

ČELNI: Āe ćemo se saranjivat?

GENERAL: Ne razumijem.

ČELNI: Pa to. Āe ćemo kosti slagat. U švapsko neće niko ni za živu glavu... Sa mještanima neće, zaslužniji smo od njih po pitanju rata i revolucije, rane jedne cijelo selo nema... Ovi stariji zборе ili novo groblje ili da im partija organizuje povraćaj kostiju u Crnu Goru... (Generalu zaigra žila pa slepoočnici, prevrne konjačić na belo...)

GENERAL: Ovo si sad reka i nikad iiše. Ni na smrtnu uru, razumiješ. Za ovo se partiska knjižica uzima a da se ne pita... A Āe je bratstvo i jedinstvo. A Āe je proleterska svijest. Na popovsko mi to miriše, Vučiću, na mantijaško. Da odeš tamo u to... Cinkovo i da im rečeš... Znaš ti šta da im rečeš, da im ja ne doĀem. Āe će se saranjivat, čuješ... Voljno! (Čelni oštro salutira i poĀe ka vratima. Okreće se, zastane.)

ČELNI: Onaj... Družo generale... Što mi je sa sestrom? Āe je Zorka?

GENERAL: Sestra ti je avanzovala... Sad je u ministarstvu za kulturu, razumiješ.

ČELNI: Pozdravi je, ako je vidiš...

GENERAL: No što nego ću je viĀet. Putuj igumane.

ČELNI: Još nešto... Doša je u Cickovo i pop Stojai. Iz Vučića Stijene... I on je prekomandovan... Crkva ga je poslala u Cickovo... Što da činim?

GENERAL: ViĀi, jedan ti pop ne gine. Kontroliši to, bolje što je Stojan, bar ga znaš. Aj sad... Dok ne

ukinemo crkvu. (Čelni izađe. Cicko razmišlja par trenutaka. Podigne slušalicu.) Olga... Zapišite, molim vas, Titova Podgorica, pardon, zaišite Titograd. Da.

3.

(Kancelarija nove vlasti. U salonu grofova von Bulau ili Dunderskih ili Tanurdžića, za ogromnim stolom u duborezu, sedi Čelni. Ispred njega ogromna pisaća mašina "Kenig i sin". Čelni ubada sa dva prsta, sporo i bolno, onda izvadi papir, zgužva i baci na pod, prekriven takvim istim, belim, papirnim grudvama. Nevešto uvlači novi list papira. Sporo i pipavo. Hromi devojčurak, sa приметnim laloškim akcentom uđe, pošto prethodno pokuca.)

DEVOJČURAK: Druže Čelni, stigla je...

ČELNI: Uvedi je. (Devojka izađe, neposredno nakon toga uđe druga. Stoji kraj vrata. Čelni ne diže glavu sa mašine.) Ajde, što si stala? Što čekaš? (Devojka skine kaput, priđe stolu, skine gaćice sa sebe, nasloni se laktovima o sto, savijepa u struku i raširenih nogu. Ćuti. Čelni tek sad podigne glavu i sretne plavo oko i lice kakvo nikada pre toga nije video i kao ošinut kamdžijom pilji u taj beli oval lica uokviren plavom kosom. A onda shvati da pred sobom ima raskrečenu devojkicu, spremnu na ono što sledi, sa gaćicama u ruci, bez straha u plavom oku, sa pomirenošću i otupelošću, kakvu on nikada pre toga nije sreo.) Illto činiš, jedna... Jesi poludeła?... Što ti je?!

HELGA: Ali...

ČELNI: Sram da te bude... Što bi ti braća da te sad vide... Majka.

HELGA: Pa zar vi nećete...

ČELNI: Što zar ja neću...

HELGA: Pa svi to... Mislim... Mislim, svi najprije to... Uvijek. Sa svima nama NJemicama. To najprije. Svi.

ČELNI: (Zblanut) Što zboriš ti?!

HELGA: Oprostite... Mislim, seksualno nas koriste, razumijete...

ČELNI: Ne ja, bogumi...

HELGA: Siluju nas... Mislim nas, NJemice iz logora.

ČELNI: Ma ko?!

HELGA: Pa oni vaši... Oprostite. A sad i poneki od starosjedelaca... (Pokušava nevešto i sa ponovo povraćenim stidom da obuče gaćice. Čelni shvata polako.)

ČELNI: Viđi, ako me lažeš... (Devojka stoji u uglu. Ćute oboje. Očito Čelni nema snage za pretnju)

HELGA: Mislila sam da ste kak i drugi, oprostite. Svi tako, zovu nas kao da nekaj uradimo, a onda...

ČELNI: Ti znaš sa onim... (Pokaže rukom na mašinu. Devojka potvrdno klimne glavom.) I dobro govoriš srpski... Samo nekako čudno.

HELGA: Zato što je to hrvatski... Studirala sam u Agramu. Farmaciju. Mislim u Zagrebu.

ČELNI: Pa sjedaj. (Pokaže rukom ka stolu. Helga kao da tek sad shvata da zaista neće biti ponižavana.

Oboje na različitim krajevima sobe, oboje zbunjeni, oboje mladi i oboje s osećanjem nelagodnosti. Helga stoji, ne pomera se. Ramena polako počinju da joj se tresu, sve dok je ne savlada grcavi, krti plač od koga više ne može da se brani. I neće da se brani.) Nemoj... Neka. (Zakorači prema devojci, pa stane.)

HELGA: Hvala pam... Ne znate vi... Hvala. Hvala.

4.

(Vidosava sedi i prede. Vrata se otvore, uđe Zorka sa rancem i malim kartonskim koferom u rukama.

Stoji u vratima.)

ZORKA: Majko... (Vida se okrene, baci predivo, poleti ka kćerki.)

VIDOSAVA: Blagoš mene, đe mi je proso da te pospem... Blagoš mene, blagoš mene. Zarija! (Ljubi ćerku) Pa je li toliko teško napisat jedno pismo majci, đavli te ne stigli, dabogda, pu, pu, da te ne ureknem... (Ljubi kćer, zagleda je, presrećna što je vidi, iznenađena, zbunjena... Viče.) Zarija! Ne čuje, spava u treću sobu, sad ću ga probudit... (Pođe prema vratima, Zorka je uhvati za ruku.)

ZORKA: Nemoj majko, poslije ćeš...

VIDOSAVA: Pa što ne javi da dolaziš, da od Boga nađeš... Što ne pišeš... Dokle ostaješ?

ZORKA: Dva-tri dana... Ovaj, zavazda ostajem majko, zauvijek, ako me primaš...

VIDOSAVA: Ne razumijem?!

ZORKA: Oćera me je majko. Ka pašće...

VIDOSAVA: Jadi me zvali, ako ja išta razumijem...

ZORKA: Spakova i išćera ka poslijednju polegušu... Drugu je naša što maže nokte u krv, što šušti kad oda... svi to rade. Mi smo im bile dobre za rat, za uz bukiju, za previjat rane i bištat vaške, za zemunicu i za abortuse na vreteno i kod foćanski gurbetuša, sad više ne valjamo. Nijesmo dobre za Dedinje i za prijeme u ambasadu. Ne mirišimo, ne znamo da koristimo ekscajz, ne govorimo američki i francuski... ne pušimo na dugačku muštiklu, štikle nam se lome i krive, sad im trebaju gospođice, Beograđančice, ružičaste i mirisne, u svilenu maramu i sa tridesetdva zuba... Ono što je valjalo Švabama, valja i njima sada, ne može sa onim što je lijega na mahovinu, lijegat na svilu, sad im trebaju glumice i balerine, ona što me je zbog nje oćera gola je igrala pred iljadu ljudi, samo u til i bijele patike, ona sad valja, ja ne valjam... (Izbaci ovo u dahu, dok je ne savlada krt i jeziv plač. Vidosava je zagrlj.) Zaboravijo je i rane i krv i gnoj i šta je obeća, i... i sve...

VIDOSAVA: Neka si ti mene, živa i zdrava... Pušti. Doć će on po tebe, neće proć neđelja dana, zapamti što ti zbori majka. Nema ovakvijeh u Beograd, nako da ima još jedna od Vućića... A nema, jednu je rodila majka.

ZORKA: Samo mi jedno žao, najviše.

VIDOSAVA: Što to, jabuko majkina?

ZORKA: Što sam ga promašila. Za ovoliko.

VIDOSAVA: (Prekrsti se) Fala ti Vože. (Zagrlj je, mazi je po kosi, pokušavajući da je smiri. Ljuljuška je blago, kao nekada u Vućića Stijeni.)

ZORKA: Noseća sam majko... I rodiću. (Ćute zagrljene. Dugo. Napokon Zorka digne glavu. Gleda po sobetini. Od plafona do poda, pa u krug.) Naša je na Dedinju bila i ljevša i veća.

5.

(Miloradova kancelarija. Helga sedi iza pisaće mašine "Kenig i sin", Lazović sedi na stolici, gužva kapu u ruci. Nadvijen nad njim, stoji Čelni, crven u licu nabreklih vratnih žila. Sikće, urla...)

ČELNI: Lažeš Lazoviću, lažeš ka pas da nijesi zavrbovan. Na mantiju mi to smrdi, na reakciju... Priznaj.

LAZOVIĆ: (Seti ga se, dragi prijatelju. Šaljivdžija iz crkve.) Nemam ja što priznavat. Ja samo hoću nazad.

ČELNI: Đe nazad, đe? Na kamen, u prošlost, u sirotinju...

LAZOVIĆ: Doma...

ČELNI: Ođe ti je dom.

LAZOVIĆ: U zavičaj. Ođe mi je nebo na tjemenu. Ne mogu, ubi, me mogu. Voda mi grka, vazduh me guši.

Cukar sam bačio u bunar, ne vrijedi... sve me pritišće, gušim se, čovječe... Ođe mi je veća avlija, no cijelo imanje u Crnu Goru, džaba. Ne znam da odam, čovječe. Nemaš se đe popet do na nebo, razumiješ što ti zborim. Žena i ja sami u sobu, ne mogu, ne čujem majku đe diše, đecu ne pokrивam, sanjam kako idem uz brdo, huči mi Morača u glavu, poluđeću. Ženi se ostaje, đeci se ostaje, majci se ostaje, ne vrijedi. Ubi me širina... Mleeeeko, deeeete, deeevojka, ne mogu...

ČELNI: Pođeš li, ja ću ti presudit...

LAZOVIĆ: Isto se mene vata. Ako ostanem, presudiću ja. (Ustane) Ti čini svoju rabotu, ja ću svoju. Ja ići moram. (Pođe prema vratima.)

ČELNI: Vrci se, čuješ što ti govorim... Pođeš li, ko zna koliko ćeš još povući... U neđelju stiže ruska mehanizacija, traktori, čuješ, mi smo u komunizam za godinu dvije, čuješ... (Trgne pištolj.) Vrci se, ubiću! (Lazović stoji u do vratku.)

LAZOVIĆ: Ubi, ja moram... Zbogom. Možete vi u ti raj i bez Branka Lazovića. (Okrene se i izađe)

ČELNI: P sad ću ti jebat oca očinjeg... (Žurno pođe za njim, ali Helga stane ispred njega.)

HELGA: Stanite... Sačekajte pobogu... Izbrojite si do deset. Pa ne možete pobit sve koji ne misle kak vi, pobogu...

ČELNI: Ubačen je... Provokator.

HELGA: Ma kakav provokator, za Boga miloga... Pa tom čovjeku tuga ispada na oči... Pa zar ne vidite, pobogu... Pa meni se sad plače, ja nisam nešto iskrenije vidjela, ne pamtim... Jezus Marija, provokator... Pa vi ćete, ako bi tek delali, pobit pola Gutesfelda.

ČELNI: Cickova.

HELGA: Dobro, Cickova.

ČELNI: Ne razumiješ ti to... ne znaš ti ni što je revolucija ni koliko skrivenijeh neprijatelja ima.

HELGA: Samo vi uvijek izbrojite do deset. Tak će puno ljudi ostat u životu. (Nasmeje se.)

ČELNI: Ne znaš ti ništa.

HELGA: Htjela sam vas dvije stvari zamolit...

ČELNI: Ajde. Slušam.

HELGA: U vašoj kući... U srednjoj sobi do ulice je ormar... Na desnom zidu... Bar je bio tamo. Na dnu, u desnoj fijoci je veš. Pa ak biste htjeli... Ak biste mi doneli nešto tog veša.

ČELNI: Otkud ti to sve znaš?

HELGA: Ja sam u toj kući rođena. (Ćute. Kao da je Čelnom pomalo neprijatno, ili se to piscu samo učinilo. Šta zna pisac)

ČELNI: A drugo?

HELGA: Ak bi mogla ovdje spavat ubuduće.

ČELNI: A što?

HELGA: Pa, ovaj, ziate... Noću u logor dolaze vaši dečki... Razmete... I ne samo vaši. Sad su počeli dolazit i domaći... A ja sam tamo vrlo popularna... Ak ne i najpopularnija... (Sagne glavu, krišom otre suzu. Čelni plane, potrči napolje)

ČELNI: Jebaću im oca očinjeg. (Istrči, zalupivši vrata. Helga stoji, pa priđe prozoru. Vrata se otvore, uđe Čelni.) ... osam, devet, deset. (Oboje prsnu u glasan i iskren smeh.)

6.

(Kancelarija druga Čelnog. Partijski sastanak. Svi puše, osim nekoliko drugarica. Gusto pramenje dima vije se oko sijalica. Sve te ljude već znamo iz narodnog fronta, održanog u crkvi Svetog Jovana u Vučića Stijeni, ili iz situacija sličnih likvidaciji vojvode Mijovića.)

ĐORĐIJA: Ovo nije ni narodni front, ni zbor mještata ni, što znam ja... ovo je partijski sastanak a u partiju smo svi jednaci, grdno si se prevario, ako si mislio da ćeš ti vikati i lupati čizmom o pod, a mi savijati šije i mučati... Grdno si se prevario družo Čelni. Te nemojte ovo, te nemojte ono, te nije komunistički a sebe si najveću kuću dodijelio... Ja tri sobe imam do ulice, a ti šes...

ČELNI: Moja se kuća dijeli na osam dijela, a tvoja na jedan.

ĐORĐIJA: Neće biti. Kamo ti braća? Oli mi rijet da će se Batrić iz Moskve vraćati u Cickovo... Ili Dačo iz Biograda. Sve to tebe ostaje, družo Čelni, sve...

ČELNI: Imam ja i sestru i snahu udovicu i brata još jednoga.

ĐORĐIJA: Stevan će kad postane učiteljić ko zna gdje a ženskinje ćeš poučavati, nijesmo ni mi na veslo odrasli, družo Čelni...

ČELNI: Ma šta očeš ti da kažeš... (Već primetno ljut, nenaviknut na uvrede i suprotstavljanja.)

ĐORĐIJA: Oću da kažem da si sebe da najbolju kuću u cijelo selo a da nama vazda nešto pridikuješ...

ČELNI: Ja sam svoje reka, ko mi još jednom noću uđe u logor, sa mnom će imati rabote. Sa mnom, lično. Ili ako mi se samo jedva Švabica požali. Pa nijesmo mi zvjera, ka što su oni bili, no Crnogorci, komunisti... Sestre imamo.

ĐORĐIJA: Baš zbog tija sestara... Sjeti se što su oni našoj nejači činili... Oli si zaboravio te divizije i princa Eugena i zbjegove i vučjake, balave i iskežene. Koliko su zla nanijeli, mali im je pakao na iljadu godina... Prevrne neko švapsku kurvetinu, možeš misliti...

NOVAK: Nejač je nejač, čija god je da je...

ČELNI: Mi nijesmo fašisti, no komunisti.

NOVAK: Dobro Čelni, neće više niko preskakati ogradu od logora dok sam ja komandant i vuč Njemice u kukuruz, u redu...

ĐORĐIJA: A, oli onda i ti onu tvoju misliš puštati?

ČELNI: Kako to misliš?

ĐORĐIJA: Pa lijepo, mislim oli ti onu tvoju, što ti spava ode u kancelariju, misliš vraćati u logor.

NOVAK: Drugo je to. Ona mu mete i kuca na ovo čudo. (Pokaže na pisaću mašinu.)

ĐORĐIJA: Biće da mu još ponešto pomete... (Smeh, larma...)

ČELNI: Još ću vam jednom rijet i više neću ponavljati... Komunisti smo, primjer smo za sve. Ko ne uđe u seljačke radne zadruge, ostatak će bez knjižice, ko još jednom uvati Švabicu za ruku a ne nešto drugo, ostaće bez knjižice, kome pop Stojan uđe u kuću, ostatak će bez knjižice... (Đorđija ga prekine.)

ĐORĐIJA: Vraći onda knjižicu, družo Čelni...

ČELNI: Što?

ĐORĐIJA: Zato što je kod komunista sve na bazu ličnoga primjera, je li tako družo Čelni? Vazda si to govorio.

ČELNI: Tako je.

ĐORĐIJA: Koji je danas datum, družo Čelni? Dvadeseti januar.

ČELNI: Pa...

ĐORĐIJA: Koju slavu slaviš, Milorade? Je li danas oio što se nekada zvalo sveti Jovan?

ČELNI: Ne znam...

ĐORĐIJA: Sad ti je pop Stojan u kuću... Sad, lično. Eno se tamjan oseća niz cijeli šor, sve do zadruge...

ČELNI: Što si reka?

ĐORĐIJA: To što si čuja.

ČELNI: Za ovo, Đorđija, ide glava...

ĐORĐIJA: Ili glava, ili partijska knjižica, družu Čelni... (Čelni ga gleda par trenutaka a onda mahnit, samo u košulji, istrči na ulicu.)

7.

(Pop Stojan peva slavski tropar. Oko njega Zarija, Jelistina i Vidosava.)

POP STOJAN: I rodi sina Emanuila, Boga že i čelovjeka... (Tog trenutka u sobu uleti usplahireni i poludeli Milorad.)

ČELNI: Što je ovo, majku ti jebem... (Tajac) Što je ovo, majku ti jebem, mantijašku i reakcionarsku. Šta sam ja tebi reka... (Pođe prema Stojanu ovaj beži oko stola.)

ZARIJA: Milorade... Oli si pomamita?!

ČELNI: (Juri za Stojanom) Jesam li ti reka da opu kuću zaboraviš, dok je svijeta i vijeka... Sad ću ti presudit.

ZARIJA: Milorade!!!

VIDOSAVA: Ja sam ga zvala. (Milorad izvadi pištolj, sruši sveću i kolač na pod.)

ZARIJA: Vrci livor, Milorade, ja kad ti kažem. (Jelistina ga uhvati za ruku sa pištoljem, rve se sa njim.)

JELISTINA: Nemoj đeveru, Brankine ti sreće.

ČELNI: U moju si kuću unio smrad tamjana, oca ti jebem nesojskog. (Šutira kolač i sveću, vukući Jelistinu na ruci. Vidosava stane napred preplašenog Stojana.)

VIDOSAVA: E sad možeš pucati. Sad. (Milorad stoji zadihan. Gleda u majku)

ZARIJA: Da mi je, sine, livor bio pod ruku, ovo bi ti bio zadnji dan. Nema ga na svijet, ko će Zariji Vučiću izgazit slavski kolač i ostat živ. Osim tebe, sine. A sad me dobro slušaj. Čiju smo kuću ostapili u Vučića Stijenu? (Milorad ćugi, pognute glave. Zarija plane.) Čuš ti što ja tebe pitam. Čiju smo kuću ostavili u Crnu Goru?

MILORAD: Tvoju.

ZARIJA: Na ime te kuće, ko je ovu ođe dobio i na čije je ime ova kuća sad?

MILORAD: Na tvoje.

ZARIJA: Tako je, na moje. U moju kuću ja radim što mi je volja. I u moju kuću ulazi onaj koga ja puštam i pozivam. E, sad ćeš, sine, lijepo pokupit sve što imaš svoje u onu kuću i nikad više, čuješ, nikad, ovi prag nećeš prekoračit. A ti ćeš sebe lako uzet drugu, družu Čelni.

VIDOSAVA: Zarija...

ZARIJA: (Tonom koji ne trpi pogovor.) Muč, Vidosava, ni riječ... ako će mi neko uzet obraz, onda to neće biti moj sin... Napolje, sine... (Pokaže rukom prema vratima, Milorad pođe, okreće se na pragu, pogleda Stojana.)

ČELNI: A ti ćeš me zapamtiti... (Izleti napolje. Stojan se povede i padne. Vidosava ga hladi salvetom i raskopčava dugme.)

VIDOSAVA: Daj cukra i vode... (Jelistina sipa vodu, donosi je do Stojana.) Stojane... Stojane... Dobro je... Ade sjedi. (Posadi, uz Jelistininu pomoć, Stojana na stolicu.)

ZARIJA: Praštaj, Stojane... ako možeš... (Spolja se čuje nesnosna buka. Tenk li, traktor li je. Traktor je, guseničar je... U sobu utrči mala Branka.)

JELISTINA: Što je?

BRANKA: Eno striko ruši crkvu. (Vidosava istrči napolje. Za njom otetura i pop Stojan.)

JELISTINA: Kako, srećo?

BRANKA: Doćera je onaj ruski veliki traktor što ima gusjenice, pa će sad toranj vezati lancem.

ZARIJA: Valjda ima neko normalan da ga spriječi. Osim Vidosave.

BRANKA: Eno, svi mu pomažu... (Čuje se prepotentno urlanjs ruske mašine, vika i halakanje. Zarija se prekrsti.)

ZARIJA: Ti koji sve praštaš, možeš li ovo oprostiti... Ja ne bi!

8.

(Jelistina i Vidosava posluju oko šporeta. U sobu uđe, hramajući, mala Branka. Plače.)

JELISTINA: Što je, crnoj mene...

BRANKA: (Kroz suze.) Ubola sam se na jekser. (Posade je u stolicu, skinu cipelu.)

VIDOSAVA: Će je da ga baba ubije budakom?

JELISTINA: Će ga nađe, da od Boga nađeš...

BRANKA: Pa tavan...

JELISTINA: Pa kroz cipelu, skroz... A što si išla pa tavan, da te čovjek pita...

BRANKA: Pa tamo ima onije šareni knjiga, sa vilama i princezama...

VIDOSAVA: Dobro je, kaplja krvi... Aj, nećemo sad više plakat... Eno sad će baba propržiti luka i malo ćemo staviti paučine i biće ka rukom odnijeto...

JELISTINA: Ajde, nemoj da se brukaš više... Matora đevojka a plače zbog kaplje krvi... Vučićka li si ti?

BRANKA: Jesam.

VIDOSAVA: E pa Vučići ne plaču...

JELISTINA: Boli pa će i proć... Ajde, stisni zube... (Polije detetu po nozi rakiju iz flaše. Dete zajauče.) Idem ja na tavan po paučinu. Ajde, vidi je, kolke suze. (Izađe.)

VIDOSAVA: Evo sad će tebe, tvoja baba, privit kapulu i biće ka rukom odnijeto, samo da majka donese malo paučine... Ajde, vidi je, pa ne umire se od kaplje krvi...

9.

(Jelistina, Vidosava i Miloras)

JELISTINA: Jaoj meni kukavici. Aoh mene crnoj. Nije majka znala, ćero, nije znala majka. Pa zar jekser da ubije, dijete moje. Nije majka znala, Branka... (Počinje da se grebe po licu, da čupa kosu. Dever i svekrva je hvataju za ruke)

VIDOSAVA: Nemoj šćeri, Bogom te kumim...

MILORAD: Ajdemo, Jelistina.

JELISTINA: Da smo znali doveo bi striko sto doktora, mila ćero...

MILORAD: Ajdemo, molim te... Mora se poč. Ne možemo je po noći sahranjivat. (Iz susedne sobe dopire ujednačeni lelek poluprofesionalnih narikača.)

VIDOSAVA: Ajde, ćeri...

JELISTINA: Neću... neću, dok je ne vidim još jednom... Zar da tako đeda i strika pomiriš, Banjo moja...

Otvori je.

MILORAD: Ne daju doktori, razumi me... U limeni je sanduk...

JELISTINA: Otvori je, đevere, da je vidim još jednom. Bogom te kumim i Svetim Jovanom...

VIDOSAVA: Ajdemo, ćerko...

JELISTINA: Ne! Sve ja znam, sve sam čula... I kako se, u kakve muke umire od tetanusa, rekla je mene doktorka, da od te smrgi gore nema, rekla mi je sve... Illto je ne dovede odma, budalo... Nije znala majka, Banjo, nije znala, vjeruj... To se ova kuća od nas brani, znam ja, tuđe je nju ubilo, oteto... Što ne kazaše, prokletinje, da ćecu od brokvi čuvamo, što ne rekoše prokletinje domaće... Svako njihovo dijete zna da se od jeksera mora čuvat, ka naša od poskoka i šarke, dabogda im se sva djeca tetanusom potrovala, dabogda im sva djeca, ka i moje, na petama i temenu umirala.

VIDOSAVA: Nemoj tako kleti, ako Boga znaš. Još ćeš ti rađat, pa i ja sam dvoje malih oplakala... Pa tebi su dvadestšest...

JELISTINA: Ne, ja bogumi... (Ustane sa stolice, priđe đeveru.) Otvori mi je djevere, ja je danas vidjet moram. Moram, moram, moram... Neće tebe majka, ostavit, Banjo, ne da tebe tvoja majka. Tebe je majka, obećala, đe god smo da smo, samo da smo skupa... I tako će i bit... Nije znala majka, Banjo, možeš li mi muke oprostiti teške... Nijesi smio crkvu, đevere, nijesi smio crkvu rušit... (Izvadi pištolj iz Miloradove futrole, korakne par koraka unazad.)

ČELNI: Nemoj snaho, molim te...

VIDOSAVA: Ne čini od zla gore, mila moja...

JELISTINA: Fala ti, đevere, što si me naučio pucat, nikada me niko takvim dobrom nije zadužio, ka ti toga dana... Evo majke, Banjo... (Pritisne obarač. Zvuk i mrak ispune sobu. U susednoj prostoriji prestane lelek.)

10.

(Kancelarija Milorada Vučića Čelnog. Helga pere pod. Uđe Milorad. Široka, cria traka oko ruke. Helga ustane. Drži krp u ruci. Ne zna šta će sa njom.)

HELGA: Dobar dan... Primite moju sućut... Čula sam što nam se desilo... To je tak... (Pruži mu ruku... Onda shvati da je u njoj do maločas držala mokru krp u. Zbunjena i smetena, izbriše ruku o suknu, pa je ponovo pruži Miloradu.)

ČELNI: Hvala. (On skida šinjel, ona mu ga pridržava.)

HELGA: To je tak strašno. Ta smrt je užasna... Siroto dijete. Tu se umire u tak strašnim mukama, to vam se zove tetanusni luk. Čovjek umire na petama i temenu. Siroto dijete. A vašu snahu sasma razumijem. Oprostite ak sam vas podsjetila...

ČELNI: Dobro je. Što ima novo?

HELGA: Moram vas se ispričat... Noćas je ovamo dolazil onaj, kak se zove... Onaj glavati sa brkovima...

ČELNI: Svi su glavati sa brkovima...

HELGA: Ovaj ogromni... Lupal je na vrata i htio je uč... i ja sam rekla da sam vaš... Sлагala sam... (Čelni je gleda dugo, sve dok ona ne spusti glavu.)

ČELNI: Nijesi... Nijesi slagala... (Ona ga pogleda. Sad on ne izdrži njen pogled.)

HELGA: Ne razumijem...

ČELNI: Mislim ako ti... Nijesi slagala... To da si moja... (Ćute, ćute, ćute. Onda Helga zakorači prema Čelnom, pa on ka njoj. Uzme je u naručje, krhku i usplahirenu, ljubi je nevešt i neuk, po kosi, očima,

obrazima, potpuno nevično ljubavnoj raboti, ali zato dirljivo iskren.) Moja, moja... Moja. (Ona mu uzme lice u ruke, dugo ga gleda pravo u oči, a onda nežno i strasno, poljubi u usta, ponovo ustreptala u nečijem naručju, posle ko zna koliko vremena.)

11.

(Čelni i Novak. Ispred njih u stolici sedi vojvođanski paor. Glava oborena, šešir u rukama. Čelni klekne, čučne, bolje rečeno, ispred njega, rukom mu podigne glavu)

ČELNI: Pogledaj me Svetozare... Pravo u oči. Ti si pošten čovjek, čer ti je u SKOJ, jedina od svih u Cickovo, mislim na vas... Pogledaj me. Reci mi, časti ti, je li pravo da se u tebe presipa a da su drugi gladni. Eto, po pravdi. Je li to pravo? Pred tobom je drobina od sto kila a naši drugovi rudari, da nemaju onu stvar, ne bi im što imalo držat gaće. Će si sakrio žito i mrs, a Novak i ja ćemo pisat ka da si preda dobrovoljno, je li tako Novo?

NOVAK: No što...

ČELNI: Pa ne mogu, Sveto, jedni skapavat od gladi a drugi pačićima brisat guzicu, je li tako... Zato su zadruga raj ma zemlji... svima isto. I tebe i mene i Novaku... Na zajednički kazan, to je pravda, to je sreća...

SVETOZAR: Taj ko je tebi, sokole, kazo da je sreća ma zajedničkoj oraniji, grdno te je prevario... Pa zajedničkom kazanu sreću nađedu samo kuvari, sokole... Samo oni. Zato šgo su mu najbliži i što možedu da lapidu, eto zašto.

ČELNI: Viđi Svetozare... U komunizam, toga nema. Zato komunizam i jeste najljepši što u njega niko me krade. Niko. Prvo i prvo, zato što se računa ma čovjekovu svijest, vjeruje mu se, razumiješ, a drugo, zato što nema potrebe da se krade. Svi imaju, sve je to naše. Pa od koga da kradeš. Od sebe, razumiješ. Viđiš. Zato ćeš ti lijepo uć u zadrugu, uneseš sve što imaš i riješio si se sviju briga. Cijelo selo, sa pjesmom na posa, sa pjesmom sa posla, razumiješ...

SVETOZAR: Pa na zajednički kazan...

ČELNI: Pa znaš li ti, Svetozare, jadan ne bio, što je to učinjelo od Sovjetskoga Saveza... Tamo Će se umiralo od gladi, tamo Će su spahije i kneževi jedva siti bili, danas tamo ne znaju što će sa hranom... Cijelu Evropu danas samo Ukrajina hrani... Ti hranu za državu i radnika, radnik i država tebe sve ostalo, razumiješ... Zato ti mene lijepo da rečeš Će si sakrio žito i mrs i Bog da te vidi. Pa nije ovo tuđa država, no tvoja, ako traži, daj. To je isto ko kad dijete traži nešto, jel tako Novaće...

NOVAK: Majka kad traži ne možeš rijet ne dam.

SVETOZAR: Nemam. (Čelni ustane, prošeta po sobi, pa se ponovo vrati Svetozaru.)

ČELNI: Je li pravo da jedni budu nepismeni a drugi da čitaju, je li pravo da jedni tegle ka stoka a drugi se lade lepezom, je li pravo da jedni imaju doktore a drugi crkavaju ka pašćad, je li pravo da jedni ginu a drugi da se bogate, je li pravo da jedni umiru mladi, je li pravo da jedni imaju letriku a drugi ni petrolejku, je li pravo da nečija Ćeca imaju rahitis, je li pravo da jedni žive u Beograd a drugi u Berane, je li pravo da jedni vladaju drugima, je li pravo... Kako ne razumiješ, pa samo se oĀe čovjek u raj ćera silom, kako ne razumijete, pa sveta toga u komunizam nema. Nema, razumiješ...

SVETOZAR: Pa ti, derane, kanda u to zbilja veruješ.

ČELNI: No što nego no vjerujem. I tako će i bit, ako do toga nećemo doć jer Svetozar Jankulov ne da žito i mast, ja ću ih nać Bogu pod skut.

SVETOZAR: Što sam imo dao sam, do poslednjeg zrnca. Vi ste meni ćetvrta država, nijedna vaka nije bila.

Ni Franjina, ni Perina, ni Hortijeva.

NOVAK: (Zblanut) Što si reka, oca ti jebem... (Zamahne, udari, Svetozar padne sa stolice. Rukom skida krv sa usta.)

ČELNI: Nemoj Novo, mir...

NOVAK: Što nemoj, oca mu jebem avetnog, on će mene rijet da sam ja gori od fašista... On. (Zamahne ponovo, Čelni ga zaustavi.)

ČELNI: Izbroj do deset, najprije...

NOVAK: Što se tu ima brojat, uza zid, mrcinu kulačku... U Dečane, u Mitrovicu. Sram ve bilo, čupate im brkove, je li. Glave ćemo vam čupat, glave. Čupamo vam brkove da vam se imamo đe posrat, oca vam jebem reakcionarskog. Pa jel vi ne razumijete da se u komunizam neće umirat. Ruski su ljekari već našli lijek protiv smrti, drug ga je Staljin proba prvi. U jebem ti... (Zamahne ponovo. Čelni ga opet zaustavi.)

ČELNI: Dosta sad. Daće on, pošten je on čovjek. A sve ti je ovo istina, Sveto, vjeruj mene. Sve od prve do pošljednje. Drug Tito ovije dana ide u Moskvu da primi i on tu vakcinu. Svi ćemo, poslije doć na red. Će su žito i mrs.

SVETOZAR: Nemam.

ČELNI: Imaš Svetozare, znamo, sve mi znamo. Nemoj mi dizat ruku, molim te, sve mi znamo. Će su žito i mrs?

SVETOZAR: Uzmite ih iz Ukrajine.

ČELNI: U oca ti jebem... (Zamahne rukom. "Stanite", začuje iza leđa. Okrene se. U vratima stoji Tijana, hroma devojka koja je kod Čelnog uvela Helgu.)

TIJANA: Ja ću vam kasti...

SVETOZAR: Tijana, kćeri, nemamo, sve smo dali...

TIJANA: Imamo babo, svedno ćedu oni to naći. A onako vi nećete biti šopani. Tu. (Pokaže rukom na tavan) Između greda i plafona, ima prostor. Tu nad vašom glavom. (Novak žurno ode na tavan) U đubretu je zakopana kanta masti. Više nema. Jel ovo bijo moj skojevski zadatak? (Čelni izađe)

SVETOZAR: A što, ćedo babino?

TIJANA: Zato otac, što bi svedno našli, samo bi vi bili bijeni i ponižavani. To je jedno. Drugo, sad nećedu naći ni šunke ni slaninu, što ste zakopali u kačari... A treće vam neću kasti, da se ne srdite...

SVETOZAR: Sad mi sve možeš kasti, sad je kasno, srdijo se ja ne srdijo.

TIJANA: Ja, njega, otac, volem.

SVETOZAR: Kojeg?

TIJANA: Onog lepog... Milorada... A da je on vas, babo, istuko, ja se bojim da bi ja njega i dalje volela. Eto zašto sam kazla. A ondak bi vi mene manje voleli. Il me možda ne bi dali, ako bi on mene, Bože daj, isko od vas.

SVETOZAR: I ti bi pošla za... to?

TIJANA: Oma.

SVETOZAR: Pa to su, ćero... Pa oni... Oni su Huni... Avari.

TIJANA: Al su to, ljudski, lepi Avari. Zdravo lepi.

SVETOZAR: Blago vama u tom rajju, kad nas u njega uteraju ti tvoji lepotani. Bogo moj dragi... A kanda će to uterivanje malko i boleti.

(Kancelarija Milorada Vučića Čelnog. Helga i Čelni leže na krevetu.)

HELGA: Čujem, imaš problema zbog NJemica... I zbog mene.

ČELNI: Otkud znaš?

HELGA: Priča se... Fama volat... Nisu baš sve NJemice silovane, znaš... Ima ih još nekoliko, poput mene. Pa čuju.

ČELNI: Ne razumijem.

HELGA: Razumiješ, razumiješ... Preskaču vaši dečki u logor, preskaču i neke naše cure iz logora. Ljubav ili strast, ili i jedno i drugo. Ili potreba za hranom. Rekne im se pa čuju, razmeš...

ČELNI: Sad bi moja Vida rekla, jadi me znali ako ja tebe išta razumijem...

HELGA: Ti si najstariji dječak u Europi... (Rastavi na slogove.) Naše vode ljubav sa vašima, pa im oni pripovedaju. Veliju da nas uskoro budu pelali u NJemačku. (Tišina) A? Je li to istina? 'Go za NJemačku?

ČELNI: Ne znam.

HELGA: A ko zna ako ne zna strašni drug Čelni.

ČELNI: A bi li ti išla? (Helga prečuje namerno. Povuče dubok dim.) Svaki dan duže, koji provedete ođe, je raj. Tamo su ruševine i glad. A i ako krenete, Boga da molite da vi se zalomi ruska okupaciona zona. (Helga ga gleda, oslonjena na lakat. Poljubi ga u čelo.)

HELGA: Dječak... Sam mi te Isus poslao. Što bi ja bez tebe. Nemoj me zaboravit kad odem, molim te.

ČELNI: Niđe ti nećeš.

HELGA: Zaboravit ćeš, zaboravit... Dječaci brzo zaboravljaju.

ČELNI: Ne dam ja tebe nikom... A, ako se i krene put NJemačke... ne moraju svi. (Iščekivanje) Neki mogu i ostat. Ne moraju svi otić.

HELGA: Ja moram. (Ćute) Ti ćeš ... Ma ništa.

ČELNI: Reci.

HELGA: Neću, smijati ćeš mi se.

ČELNI: Neću, časti mi.

HELGA: Htela sam ti recitirat jednu svoju pjesmu...

ČELNI: Što bi se smija, pa i moj Zarija piše pjesme. I brat Dačo...

HELGA: Ti ćeš mi biti rijeci slap, ti ćeš mi biti žednom kap, sve dok me budeš volio... Ti ćeš mi biti duši jed, ti ćeš mi biti žitu led, kada te zauvijek ostavim... (Dugi tajac) Kak ti se čini?

ČELNI: A sve što mene pada na pamet je deseterac. Divna je, samo što ti mene nećeš ostavit. Ne dam ja. Ne da strašni Čelni.

HELGA: Moram. NJemačka je otadžbina a ovo je zavičaj. Mi kažemo faterland i hajmat. A starija je otadžbina od zavičaja. Treba me.

ČELNI: Trebam te i ja.

HELGA: Samo sam ja ovdje i mama. A tamo su mi i otac i braća i stričevi... svi su se povukli sa našim trupama. Bože, daj da su živi... A tamo mi je i muž! (Čelni se pridigne i sedne. Zuri među nožne palce.

Helga ga zagrlila.) Kako ću ja disatn bez tebe... Jezus Marija. (Tajac. Dugi i teški tajac. Uleti zadihani Novak. Kao spas. Naizgled)

NOVAK: Druže Čelni...

ČELNI: Što je Novo, đe gori?

NOVAK: Stigla depeša... Iz Beograda... Naređenje.

ČELNI: Kako da ja nijesam dobio?

NOVAK: Što znam ja... Sjutra...

ČELNI: Što sjutra, Novače? Što?

NOVAK: Logor se mora evakuisat. Vraćaju ih u NJemačku. Sjutra u pet moraju sve bit u Novi Sad na željezničku stanicu... (Tajac)

ČELNI: Nemoguće...

HELGA: Jezus Marija... (Ima li u tom Jezus Marija više radosti ili razočarenja? Straha ili oduševljenja? Težak posao za jednu mladu glumicu. Možeš ti to mala.)

13.

(Kancelarija druga Sava Vukotića Cicka. Cicko sedi za stolom. Nema više na sebi partizansku uniformu. Teget odelo iz diplomatskog magacina, na njemu, širok rever i bela košulja, velika špicasta kragna... Špicevi, kao rodini kljunovi, polegali po ramenima druga Cicka. Čelni stoji ispred njega zadihan...)

ČELNI: Druže Cicko, doša sam te molit ka brata i starijeg druga... Čestitam na ordenu narodnog heroja...

CICKO: Što je, đe gori? Po parjadke.

ČELNI: Idu Nijemci... Odlaze?

CICKO: Idu.

ČELNI: Pa što...

CICKO: Države se dogovore. Vrh, razumiješ? Ti se tu nemaš što mislit... Gotovo je sa ratom... Platiće reparaciju i kvit. I što će nam piše ođe, treba to hranit.

ČELNI: Onaj... Može li iko ostat od njih? Neko ko je napredno orjentisan, ko nije bio u fašizam... Neko ko treba, ka neki, naprimjer, doktor, ili profesor... apotekar... (Cicko ustane, dođe do ormara, počne da skida odelo sa sebe, ostane samo u donjem vešu. Izvadi lovački komplet iz ormara i počne ga oblačiti.)

CICKO: Mora se molba pisat... A nema vremena... A i nema takvijeh u Cickovo.

ČELNI: Ima jedna, druže Cicko... Apotekarka fakultetska... Ne može selo bez apoteke... (Cicko ga gleda. Zategne kaiš na pantalonama...)

CICKO: A tu svrbi, tu se češemo, je li...

ČELNI: Mislio sam... (Cicko ga gleda. Onda odmahne glavom odrečno.)

CICKO: Ne.

ČELNI: Molim te... Molim te, druže Cicko. (Duga pauza. Mir.)

CICKO: Što je ovo, druže Čelni? Je li to komunistički pogled na svijet polomljen među švapskim butinama... Hoće li jedan komunista past tako nisko do švapske guzice... A Čelni? Oli ćemo stvarat državu, ili porodicu... I to sa švapskim bedevijama. Zna napraviti mast protiv reume, možeš mislit... Trpa si to, nek si, nek ti je alal, ćeraj sad to u NJemačku, a ti po odivu u Bratonožiće, u Vasojeviće... Kako se zove ta?

ČELNI: Helga... Helga Hofman.

CICKO: Što ima Helga, zvijezdu među noge... Jesi li ti komunista, ili plačipička. Ko da nema takvijeh među našijema...

ČELNI: Nema.

CICKO: Nikoga nema u Cickovo ko zaslužuje da ostane ođe, znam cijelu kartoteku napamet. Cijelu. Nećemo više o tome, druže Čelni... Što ti je draže, jadan, partija ili Helga? Da čujem. (Čelni ćuti, ne

odgovara.)

CICKO: Ne čujem te, družo Milorade. Što je draže?

ČELNI: (Jedva čujno) Partija... Partija, družo ministre. Ovaj, Zorka te pozdravlja...

CICKO: Hvala... Preša sam ja preko onoga, znaš... Afekt, nije mogla podnijet da će bit raspoređena na drugo radno mjesto... Partizanska padavica. Jezike ne zna, ne zna kucat mašinski, razumiješ...

ČELNI: Razumijem. (Drug Savo Vukotić Cicko u novom lovačkom kompletu. Opaše se rednikom sa patronama, stavi šeširić sa paunovim perom na glavu prelomi pušku puni je.)

CICKO: A htjeli su joj natovarit pokušaj atentata pa visokog državnog funkcionera, znaš li ti što je to, to su godine robije, no sam ja reka, pušti, razumiješ... Pozdravi je, nijesam ja zlopamtilo, razumiješ...

ČELNI: Razumijem... Sin ti je prohoda, družo ministre... Trči. (Cicko podigne pušku do Miloradovog grkljana, drži je tu, kao sdučajno. Gleda Čelnog u oči, ovaj ne spušta pogled.)

CICKO: To što ti je kopiljama donijela u kuću, to ko zna ko je opravio... Ona je ođe bila tehnički sekretar i ništa više... A čiji je, to gledaj sa sestrom... ako zna.

ČELNI: Viđi Vukotiću... Neće te danas spast to što su me razoružali kad sam ođe ulazio, ni to što držiš pušku, nego mi se danas ruka ne prlja... Razumiješ? (Okrene se i pođe. Cicko sa puškom u ruci. Čelni se okrene na vratima.) Kako ćeš pucat u jelena, kad ne možeš u čovjeka... Pičko. (Izađe)

CICKO: Dutina! Dutina! (Viče koliko ga grlo nosi. Utrči Dutina, ogroman i uplašen.)

DUTINA: Izvolite družo ministre...

CICKO: Onoga što je sa izaša, ne u moju kancelariju, ako u zgradu uđe, lično ću te vratiti u Kobilji Do, razumiješ. Lično. Ni riječ. On će mene... Jesi li ga zapamtio? Ni riječ. Oca mu jebem, nesojskog.

(Automobilska sirena oglasi se spolja.)

CICKO: Drugarici Olgi da pošalješ šofera poslije predstave... (Ponovo automobilska sirena) Ako mi svirne još jednom... On će mene... U Kobilji Do, Dutina, razumiješ? Ni riječ. (Dutina klima glavom. Cicko pođe prema vratima. Okrene se.) Do poneđeljka sam u Karađorđevo... Samo ako bude gorjelo, Dutina, razumiješ, ako se zarati, onda ćeš zvat... Smrt fašizmu. (Izađe.)

DUTINA: Sloboda narodu.

14.

(Metež gužva. Nemice postrojene u kolonu po dve. Celo selo se okupilo da isprati. Helga stoji u redu.

Čelni je gleda, priđe joj... Zorka stoji sa Vidosavom.)

ČELNI: Hoću da znaš da ja...

HELGA: Znam...

ČELNI: Iša sam u Beograd da molim... Molio sam...

HELGA: Lažeš.

ČELNI: Ne lažem.

HELGA: Ne lažeš.

ČELNI: Bi li ostala?

HELGA: Ne! Tamo je otadžbipa, otac, braća... Muž.

ČELNI: Lažeš.

HELGA: Lažem.

ČELNI: Hoću da znaš da te...

HELGA: Znam. A znaš i ti.

ČELNI: Znam. Doći ću po tebe čim se ona međudržavna situacija malo...

NOVAK: Polazi! (Kolona krene. Helga stoji i dalje)

ČELNI: Piši. Doći ću...

HELGA: Nećeš.

ČELNI: Prvoga dana kada se bude moglo. Ako vi se zalomi, dajbože, ruska okupaciona zona, eto me i prije.

HELGA: Nećeš doć. Dječaci zaboravljaju. Zaboravit ćeš.

ČELNI: Nikad.

HELGA: Hoćeš. I ja ću zaboravit.

ČELNI: Lažeš.

HELGA: Lažem. Nikad te neću zaboravit. Nikad. Proklet neka je čas kad sam te srela. I kada se ja ovome danu ne radujem.

ČELNI: Čuvaj mi se.

HELGA: Ti se čuvaj. Uvijek broj do deset. Uvijek. (Zorka mu priđe.)

ZORKA: Ne daj joj da ide.

ČELNI: Bježi! (Zorka se vrati.) Idi.

HELGA: Da te još malo gledam.

ČELNI: Zauzeće sva mjesta, posjedaće a ti ćeš stajat do Novog Sada,

HELGA: Neću... Dogovorile smo se da se nama trudnicama ostane mjesta... Mi u trbusima nosimo budućnost NJemačke... (Stoje gledaju se. Zorka ponovo priđe, skine pršnjak sa sebe i ogrne Helgu.)

ZORKA: (Bratu.) Ne daj je.

ČELNI: Muči, Zorka, molim te...

ZORKA: Ne daj je, budalo... Uzmi je za ruku i vodi doma.

ČELNI: Bježi, Zorka, bježi... Bježi.

NOVAK: Ajde, Čelni...

ČELNI: Marš... Ni riječ. Nikada ti nijesam rekao da te volim.

HELGA: Ne.

ČELNI: Ne volim te. To je više od toga. Mnogo, mnogo više. Znaš ti to.

HELGA: Znam.

ČELNI: Čuvaj se.

HELGA: Ne brini, ako ne umrem u narednih pet minuta, živjet ću sto godina. Ti se čuvaj. Broj do...

ČELNI: Deset.

HELGA: Jezus Marija... Kak mi je teško. Kak mi je teško, Milorade. Nemoj me zaboravit, molim te...

ČELNI: Prije ću umrijet. Bar godinu dana prije.

NOVAK: Druže Čelni...

HELGA: Bok...

ZORKA: Ne daj, brate... Ne daj je... (Helga pođe, onda se vrati. Poljubn Čelnog u usta...)

HELGA: Najstariji dječak u Europi... (Suze padaju na Zorkin pršnjak.) Do neba. (Otrči za svojim.)

ZORKA: Ne daj je, kajaćeš se poslije...

ČELNI: Već se kajem, Zorka. Već se kajem. (Čelni gleda za Helgom. Fijuče vetar, grakću vrane.)

(Noć. Groblje. Milorad Vučić, zvani Čelni, kleči ispred Brankinog i Jelistinog groba. Ramena mu se tresu. Plače bez glasa, skriven pomrčinom i spomenicima. Plače gorko i neutešno poput dečaka kome su oteln sviralu. Zavija panonskn šakal. Ili to zavija Vučić Milorad? Uostalom, na groblju smeju plakati i najснаžiji.)

16.

(Kuća Hofman Vučićeva. Noć. Svi Vučići, osim Batrića, za stolom. Zarija, Vidosava, Zorka, Čelni, Danilo, Stevan.)

VIDOSAVA: Jadi me znali, ako ja išta razumijem.

ČELNI: Nemoguće.

STEVAN: To ne može da bude.

DANILO: Nemate radio. Danima već radio Moskva o tome priča. Iznevjerili ideje komunizma, Tito se proda imperijalistima, formirala se vladajuća klika, koja se potmulo odvojila od naroda...

ZORKA: Što ti misliš, Dačo?

DANILO: Ja sam prvi u aulu poljoprivrednog fakulteta zapjeva, što je više kleveta i laži, Tito nam je miliji i draži. Pred hiljadu studenata. Lično ja, lično moj stih. Eto što ja mislim.

ZARIJA: Ko sa đavlom tikve sadi o glavu mu se lupaju. (Začute)

ČELNI: Ubi, ja ne vjerujem. Ne mogu.

DANILO: Ruski su tenkovi uz granicu, skroz. Sjutra ćeš čitat u Borbu. Danas su prije podna bili zborovi na fakultetima, ruska se ambasada iseljava. Zato sam doša Milorade. Zato sam telegrafisa Stevanu da dođe. Da se dogovorimo što ćemo, da se stavi prs na čelo... U Beograd već hapse.

STEVAN: Da mi je neko reka da će komunisti apsit komuniste...

DANILO: I da će Rusi okrenut cijevi na nas...

ČELNI: (Užasnut) I što ćemo mi? Sjutra pucat na Ruse... na Ruse.

DANILO: Staljin je reka da je Tito izda komunizam, da je u dosluhu sa trulim kapitalistima, da ođe k od komunizma nema. Oni su uz njega. Mislim uz Staljina. I Bugari i Rumuni, Česi... Ma svi. Čak i partije Francuske i Italije.

ČELNI: Pa šta se tu onda ima više zborit...

DANILO: Staljin zbori da ođe kod nas borbe nije ni bilo, da nas je oslobodio Sovjetski Savez, ka i druge... Laže ka pas.

VIDOSAVA: I što sad? Pa zar opet u rat, kuku...

DANILO: Ja znam što ću!

ČELNI: Znam i ja, časti mi...

VIDOSAVA: Može li jedna svjetska halabuka proć a da iza nje ne ostanu Vučića humke i Vučića udovice i siročad. Može li? Milorade, Danilo, vas iitam. Zar ćete na razne strane, ili ćete jednom stavit prs na čelo.

DANILO: Kako ne razumiješ, majko. Kako može tako lagat a ne treptat. Pa ja na sebe imam pet rana.

Dvjesto mi je crva iz rana izvadila Grana Lutovčeva, na Dragaš sedlu. Braća su mi izginula, on će meni sad da ođe borbe nije ni bilo...

ZARIJA: A čiji su sinovi pod zemlju? Moji oli njegovi...

ZORKA: Što će sad biti, Dačo?

DANILO: Ja sam ti, seko, samo član univerzitetskog komiteta, ništa više... Što znam ja. Doć će ođe za koji dan neko iz ceka. Možda čak drug Đido lično. Oli Peko. Ja mislim da su Tito i naša partija u pravu.

ČELNI: A Staljin i ceo informbiro pojma nema što čiii... Ajde, jadan.

STEVAN: Pa kad sedam komšija ne govori sa mnom a oni žive u ljubavi i slozi, što se ja tu imam mislit...

ZORKA: Ja mislim... (Vidosava je prekine.)

VIDOSAVA: Ti ne misliš, to je dokazao... Eno ti ga dokaz u kolijevku. Kad se lisice tuku, kokoti se ne miješaju. Stevane, Milorade, vama pričam...

ČELNI: Pa kako... Ma ne može Staljin da griješi, Dačo. Ne može! Besmrtni Staljin, ej... Pa njemu avioni na dlan slijeću... Pa što smo pjevali cio rat, pa koliko je naših sa njim na usnama ginulo, Milun naš...

STEVAN: Vazda se govorilo da drug Tito genijalio slijedi ideje i put velikoga Staljina... Eh, da mi je sad Batrić ođe.

ČELNI: Pa Staljin je vođa svog proletarijata na svijet... Staljin, Tito, Staljin, Tito, oli se ne sjećate svi... Dačo?

STEVAN: A ja bih, do maločas, da glavu za Tita i partiju... A da ne trepism.

ZORKA: Što bi Batrić kaza?

ČELNI: Što će rijet čoek koji živi u Moskvu. Ka da ga slušam.

DANILO: Nijesam ja siguran što bi reka Bačo.

ČELNI: Ja jesam, časti mi...

STEVAN: I ja, bogomi...

DANILO: Razmislite, presaberite... Illto će vam komunizam, donijet na ruskim gusjenicama. Tito je sa nama gulurmo i pukololio, gladan ram>apam i ram>sm glalopo, ka i mi svi... Ovo je naše kako god da je...

ZARIJA: Preča je košulja od džamadana. I bliža.

VIDOSAVA: (Prekorno) Zarija.

ČELNI: Deset su mi ga godina utiskivali u srce, sad će mi ga za noć izvadit, e pa neće moć, ne zva se ja Milorad Vučić.

STEVAN: Pala muva na međeda. On će na Staljina.

DANILO: U Beograd već hapse, reka sam vam. Ko god se izjasnn za Staljina, pojede ga noć.

ČELNI: E neka apse... I tamnica je za ljude, dako nekom guzica nije prema od obraza. Neka apse. (Danilo skoči)

DANILO: (Čelnom) Ti to mene nešto preko nosa, Milorade... Mene. Mene je preča guzica od obraza, je li... (Čelni ustane, gleda brata, pravo u oko.)

ČELNI: Tebe, nek si mi brat sto puta. Ja sam mislio da je Momir jedino zečje srce u Vučića.

DANILO: Vrći riječ.

ČELNI: Dako ćeš me ti naćerat da je vrnem.

DANILO: Izjest ćeš ih Milorade... (Vidosava skoči, lupi rukom o sto.)

VIDOSAVA: Riječ više da nijesam čula! Jednu riječ. Jebo vas i Staljii i Tito, sve vas neumne i plahe. Na koju ćemo stranu ja i Zarija? Uz koga? Ova će oluja proć bez Vučića, oće časti mi, ako se dosad nijesmo dozvali pameti, nećemo nikad, ko će sad bit partizani a ko četnici, ko Krstina a ko Vidosava, ovo što ću sad učinjet se čini jednom u cijeli život, u sretnjim se familijama ne čini nikad, na ovu ćete mi se sisu zaklijet da će ovo proć i bez bratske nesloge i bez Vučića, da vam Vidosava me prokune mlijeko kojim vas je podigla sviju. (Drži dojku u ruci, ustreptala i zapeta, uplašena i spremna i da prokune i da, kao nekada, istuče i kazni, ako treba.)

STEVAN: (Tiho) Neka, majko, pušti...

ZORKA: Majko...

VIDOSAVA: Jedno po jedno, riječ po riječ, da svako slovo čujem razgovetno, prvi ćeš ti Milorade, u

materino se mlijeko kunete, dosta je Vidosavi i leleka i humki, nijesam ja rađala ni Staljinu ni Titu, ja ću meni moje, a njima sto njihovijeh, mene ni jedan ni Staljinov ni Titov sin ne treba. Slušam.

17.

(Kancelarija druga Čelnog. Partijski sastanak. Igla ne može da padne. Povesma dima vuku se oko sijalica. Za radnim stolom, radno predesdništvo. Drug Čelni, drug Cicko i drugarica Janica. Večiti zapisničar.

Larma, buka, mnogoglasje. Cicko govori.)

CICKO: Čekajte drugovi, mir... Mir, čujmo se, molim vas, da budemo parlamentarni. Svi ćemo se izjasnit po pitanju rezolucije, svi do jednoga. Pa treba li tuđa čizma da gazi našu rodnu grudu. NOVAK: Nije to tuđa čizma, no ruska.

ĐORĐIJA: Tuđin je tuđin.

NOVAK: Rus je Rus.

ĐORĐIJA: Da, naročito ako ima kose oči, maljavo čelo i ne govori ruski. Nagleda sam ih se ja na sremski front, ovoliko. Sve pjano i ludo.

NOVAK: Nagleda sam ih se i ja Đorđija, no sve mislim, malo sam ih gleda kolko su mi mili i srcu prirasli... I gleda sam ih kako ginu a još se obrijali nijesu i to ne pod Moskvu i Staljingrad, no pod Beograd i Zagreb. Na iljade.

ĐORĐIJA: Pa ti se, onda, Sekuloviću, upiši u Ruse.

NOVAK: Svaki je, Laboviću, Crnogorac upnsan dijelom u Ruse, čim se rodi. Svaki pravi.

CICKO: Čekajte drugovi, pa ne možemo ovako radit. Lijepo sam vam reka što misli naš ceka... (Novak ga prekine.)

NOVAK: Pa si doša da mi taj stav potvrdimo, je li, Vukotiću. Znamo se mi još od prvijeh dana. Stariji sam ja komunista od tebe. Danas si ti član ceka, ministar, narodni heroj, a Novak je Sekulović komandant ženskog logora. A ja sam te primio i u partizane i u partiju...

CICKO: Što hoćeš time rijet?

NOVAK: Oću rijet da si vazda zna ložit pod skuhamo i puhat u olađeno, eto to. Mene u rat nije poveo Tito, no Staljin. Kad ste prvi put čuli za Tita, priznajte, ako ste ljudi. Ne prije četrdesetdruge, ili četrdesetprve u zimu.

CICKO: (Čelnom) Kaži nešto, što mučiš cijelo veče? (Čelni pripaljuje cigaretu i kao prečuje Cickovo pitanje.) Mene je u rat odnijela borba za slobodu. I Tito. Drugovi, pa što je od komunizma ođe iznevjereno, pobogu... Jesmo li kolektivizirali sve, sve što ima zemlje za u oko, ućerano je u zadrugu, industrija je sva u rukama države, ostale su neke sitnice, pekare, buregdžinice a i to ćemo kolektivizirat, pa naš je put lenjinski i titovski, časti mi.

NOVAK: Do juče je bija staljinski. Ja na Crvenu armiju neću pucat.

CICKO: Do juče nijesmo bili izvrijeđani, proglašeni izdajnicima, imperijalističkim slugama, lezilebovićima...

NOVAK: Ne svi, no samo vladajuća klika, odvojena od naroda i komunističke baze, većina su komunista na istu liniju na koju su i bili, lično sam sluša radio Moskvu.

CICKO: Pušti ti to, Sekuloviću, ima indicija da i u Mosklu nije sve kako se čini...

NOVAK: Čega ima, ne razumijem...

CICKO: Naznaka, Sekuloviću, sumnji ima... Gladuje se tamo, hapsi...

STEVAN: Ajde! Govoriš, družo ministre! Pa do juče nam je sunce izlazilo otole. Zruci su nam dolazili i putokazi. A i bogomi i traktori i tenkovi...

ČELNI: Stevane! Šjedi...

CICKO: Bolji je Džems od Zila, dokazano je. Jači je i manje troši. A ti su ruski tenkovi okrenuli cijevi ka nama i ubijaju nam graničare svakodneвно. (Rukom pokaže Staljinovu sliku, koja visi na zidu.) Lično je odgovoran za smrt nekoliko miliona Rusa. Lično.

STEVAN: Do juče je bio odgovorai za procvat svjetske revolucije, za pobjedu nad fašizmom, za to što je Sovjetski Savez najjači na svijet, za širenjs socijalizma... Kad ste lagali Vukotiću, juče ili ste danas počeli?

ČELNI: Stevane!

CICKO: (Tiho, Čelnom.) Progovori... Slušajte drugovi, vjerujte mi, oklevetani smo svi i drug Tito najviše, oni su ođe šćeli naređivat ka da je ovo ruska gubernija...

NOVAK: I biće akobogda... (Zapeva) Pliva patka, pliva guska, ova zemlja biće ruska... (Ogromna većina sale zdušno prihvati.)

CICKO: Drugovi, drugovi, mir... Pa vjerujte čovjeku čije ste ime dali selu, sve je ka što sam reka, časti mi... Evo druga Čelnog, neka posvjedoči, pa on ve je vodio i u rat i u kolonizaciju, vjerujete li njemu... Prije no što drug Čelni ode u Beograd na jednu jako visoku funkciju. (Vjerujemo, odgovori brkati hor. Čelni ustane, tromo i lenjo, stoji, dugo gleda u svoje sugrađane... Tajac.)

ČELNI: Drugarice i drugovi... Preča je istina od kletve... Drugarice i drugovi... Ako drug Cicko, narodni heroj, član ceka Jugoslavije, ministar, član politbiroa, zbori da je drug Tito u pravu... Ne vjerujte nesoju ni riječ. Toj ništarobi ne vjerujte ni da je danas srijeda, ni da je bolje biti sit no gladan. Ne vjerujte avetinji ni da je mlijeko bijelo ni da je Tito u pravu. Nije govno, no se pas posra. Živio Staljin, dolje Titova izdajnička klika! (Cicko ga gleda. Ne veruje. Pođe rukom ka pištolju a onda vidi oduševljenu masu u sali. Žurno pođe ka izlazu, praćen Đorđijom i još dvojicom ljudi. U prolazu dobaci Čelnom.)

CICKO: Ovo ćeš mi nlatit...

ČELNI: Jedva čekam. (Cicko izađe žurno, praćen zvižducima, prođe pored Zorke koja drži dete u naručju i ne pogledavši je. Luster se ljulja od siline kojom se peva Volga, Volga, mat radnaja... Janica priđe Čelnom, uhvati ga pod ruku odvede u stranu.)

JANICA: Otkud Stevan ođe, večeras.

ČELNI: Osta je doma koji dan, u neđelju se vraća u Sombor u internat.

JANICA: Koja crna neđelja, nećete zore dočekat, čovječe. I ti i Novak i Stevan. Nočas morate preko granice. Još nočas.

18.

(Noć. Čelni, Stevan, Novak i Janica. Pramenje magle vije se po kaljavoj zemlji. Štekće lisica. Zastanu zatim oprezno nastave. Sporazumevaju se rukama i mimikom. Iskustvo iz partizanskih dana. Stanu.)

NOVAK: Će sad? (Janica otvori mapu, gdeda je u svetlu baterijske lampe.)

JANICA: Tu smo neđe.

STEVAN: Evo ga, ljudi... (Pokazuje na granični kamep E 244.)

ČELNI: Zamnom, tamo su braća Rusi. (Pođu. Pretrče preko granične linije. Janica signalizira baterijom.)

Braćo... Druzja... Javite se tovarišći. Eta mi, pravi komunisti jugoslaveni. Braćo... (U magli, iz mraka, izroni čovek u ruskoj oficirskoj uniformi. Čelni potrči prema njemu.) Brate... (I ne sluti koliko je u pravu. Novak potrči prema silueti.)

NOVAK: Da zdravstvujet tovarišč Staljin, da zdravstvujet veljiki Sovjetski Sajuz. (Raširenih ruku poleti u zagrljaj ruskom oficiru. Plane nagan, žestoko i praskavo. Pravo u čelo. Novak padne mrtav, pre nego što raspolučena glava bez mozga, dodirne travu. U trak svetla uđe ruski oficir. Veliki pištolj, još se dimi u ruci. Batrić!!! Tajac, Dugi i teški tajac.)

STEVAN: Bato...

ČELNI: Što učinje, pobogu...

BATRIĆ: Sad me slušaj pažljivo, zasedu sam postavio pola kilometra odavle, čuli su pucanj, ođe su za pe minuta...

ČELNI: (Potpuno zbunjen, još uvek ne može da veruje.) Što ga ubi, pobogu?

BATRIĆ: Šest kilometara odavle vam je železnička stanica... Voz imate za uru ipo...

ČELNI: Za đe voz, što zboriš ti, đe da bježim, pa k vama sa bježo... Što je ovo Janice? (Janica okrene glavu, ne izdrži Miloradov pogled.)

STEVAN: Pa zar ti nijesi u Moskvu, Bato...

BATRIĆ: (Pruži koverat Čelnom.) Ođe su ti dokumenta, vozne karte i adresa veze u Ljubljanu...

ČELNI: Ja se iz Mađarske ne vraćam niđe do u Moskvu ili nazad ali na ruski tenk... Što ubi poštenog čovjeka, pobogu...

BATRIĆ: Koju Mađarsku, budalo, koju Moskvu. Još si u Jugoslaviju, konjino glupa.

ČELNI: Kako?

STEVAN: A kamen?

BATRIĆ: Kamen je pomjeren šes kilometara u dubinu naše teritorije, radi takvih budala, ka što ste vas dvojica i oni jado... (Pokaže glavom na Novaka.)

ČELNI: Što je ovo Janice... Pa ti izdade, oca ti jebem kurvinog. (Bratu) Illto ubi poštenoga čovjeka?

BATRIĆ: Da biste vi dva mogli bježat. Da spasem vas dvojicu.

ČELNI: Od koga da me spašavaš, od ruske braće...

BATRIĆ: Slušaj...

ČELNI: Nemam ja tebe što slušat, izdajniče. Ti se iz Moskve vrno da apsiš i ubijaš poštene komuniste, đubre izdajničko...

BATRIĆ: Ja sam se otole vrno jer se tamo komunisti ubijaju na veliko, ja sam se otole vrno jer je tamo glad, jer je tamo smrt i strah, jer tamo otac špija sina a sestra brata, jer je...

ČELNI: Lažeš, đubre, izdajničko, lažeš ka pas... Tamo je raj. (Pođe rukom ka pištolju, ali ga Batrić veštim udarcem pošalje na zaleđenu livadu. Očito su časovi u policijskoj akademiji Đeržinski ostavili traga.)

BATRIĆ: Ja sam u ti raj bio. Na čelu tog raja je Lucifer lično. I to ludi Lucifer.

ČELNI: (Stevanu) Ne slušaj ga, laže sve, zavrbovan je... Bježi, neće pucat u tebe... Bježi! (Batrić čučne, uhvati Miloradovo lice u šake.)

BATRIĆ: Ne lažem, brate, života mi tvoga. (Iz daljine začuju se uzvici i užurbani topot čizama.) Bježite, još ima vremena.

ČELNI: Ne ja, bogumi...

BATRIĆ: (Očajan) Stevane, bježi ti. Sve je uređeno, sve ođe piše. Sva uputstva. (Gura mu koverat u ruke) Tamo je pakao, Stevančiću, života mi Vidosavinog i Zorkinog, tamo se smijeh ne čuje ni glasan govor, cio Sibir je logor a industrija proizvodi drvenu dugmad, Stevančiću, časti mi, vjeruj mi, ko Boga te molim, tamo nema ničega osim straha...

ČELNI: Ne vjeruj izdajniku, tamo je raj, pušti nek nas apse govna izdajnička, zabrujaće ruske gusjenice,

neće proć mjesec dana, onda ćemo mi apsit, majku vam imperijalnstičku jebem, ne vjeruj mu, Stevane ni riječ... (Batrić skloni ruke pred Stevanom.)

BATRIĆ: Bježi, ovako te molim. Ođe ti je adresa, ta će te veza prebačit u Austriju, tamo se predaj prvom koga sretnješ... Vojnik, šumar, drvosječa, bilo ko. Spasi se bar ti pakla koji njega čeka. (Sklopljenih ruku pred mlađim bratom. Stevan se dvoumi par beskonačno dugih trenutaka... A onda uzme koverat iz Batrićevih ruku i potrči ka pomrčini.)

ČELNI: Nemoj... (Stevan nestaje u pomrčini.)

BATRIĆ: Bar sam jednoga spasa...

ČELNI: (Janici) Đubre... Kurvo izdajnička.

JANICA: Muči, budalo. (Batrić sedne na panj. Stavi glavu u šake. Janica mu priđe, stavi mu ruku na rame)

JANICA: Oli me sad povuć za Beograd?

BATRIĆ: Muči, Janice, tek što sam se razbratio. (Utrči nekoliko vojnika, zaokupe se Miloradom. Udaraju kundacima, pesnicama, čizmama...)

ČELNI: (Peva) Ova mi je pjesma najmilija, da zapjevam živjela Rusija, živjela Rusija.

BATRIĆ: Vodi bandu.

JANICA: Obećo si. Kad ćeš me povuć u Beograd?

BATRIĆ: Još grupu, dvije, pa onda... Časna partiska. Aj sad ti.

JANICA: Pazi, ja nijesam Zorka, ja neću promašit. (Janica ode za vojskom. Batrić sedi sam.)

BATRIĆ: Aoh mene... Joj... Joooooj... Joooooooj...

19.

(Zarija u krevetu, kraj njega Zorka i Vidosava.)

ZARIJA: Da me ne vrćete dolje, no da me ođe saranite, jel jasno.

ZORKA: Tata, nema potrebe da o tome razgovaramo.

ZARIJA: Miloradu da se napiše da sam ga oslobodio amaneta i da sa voljom liježem ođe do Branke.

(Zorka zacvili)

ZORKA: Tata, nemoj molim te...

ZARIJA: Čuješ ti mene, Vidosava.

VIDOSAVA: Čujem.

ZARIJA: Sa guslama ćeš me saranit. Nemam ja to kome, ođe, ostavit. Sve sam reka u pero advokatu, šta se kome ostavlja. Nemoj da ja što čujem...

VIDOSAVA: Nećeš.

ZARIJA: Oni kamen, što sam donio iz Vučića Stijene... Da mi se stavi na srce. Oću da ležim sa kamenom na srcu...

VIDOSAVA: Dobro.

ZARIJA: (Zorki) Znaš li ti ko je bio prvi komunista u Crnu Goru?

ZORKA: Znam.

ZARIJA: Tom nesoju da rečeš da mu Zarija Vučić jebe i oca i majku.

ZORKA: Mrtav je on, tata...

ZARIJA: Onda ću mu sam rijet. (Sklopi oči i otputuje.)

VIDOSAVA: Ode. Svijeću uždi, brzo... (Zorka zapali sveću, stavi je mrtvom ocu u ruku. Zaleleče glasno.

Vidosava za njom. Zarija ustane iz kreveta. Obuče džamadan, stavi kapu i zaigra crnogorsko oro.

Vidosava i Zorka, nad krevetom, nariču nad mrtvim ocem i mužem. Zarija igra.)

ZARIJA: Ojha! (Skače do podoblak.)

20.

(Kuća Hofman Vučićeva. Vidosava diktira pismo Tijani Jankulov.)

VIDOSAVA: Pismo pisano iz glave i srca Vidosavinog, udove Zarije Vučića, a u pero i u ruku Tijane Jankulov, ćeri Svetozarove. Mili moj sine Milorade. Kad otvoriš ovo pismo ja ću već, sretnja i zadovoljna, ležat pored mogega Zarije, uz Jelistinu i Branku, smirena i spokojna. Blagoš mene. Od desetoro dece nadživjeću četvero, ostali će se, razbraćeni i omrznuti, rasut po vascijelom svijetu. Kako se samo poželjeti može. Brat ti je, Stevan, u Đenovu u sabirni logor, brzo će vaporom za Ameriku, ne znam oće li se ikad vrćat. Može bit da oće a i ne mora. Brat će ti Batrić napredovat brzinom Crnogorca. I u svoj policijski posa i u alkohol. Sa Janicom je u Beograd. Oni su jedno drugo i zaslužili. Dece nemaju, niti će ih imat. Brat ti je prvi iza drugoga. Kad tog drugog maknu zavazda, jer će se previše približit prvom, maknuće i tvoga brata. Zavazda. Umrijeće brzo, od alkohola, razočarenja i griže, nesrećni moj Baćo, nesrećno moje dijete. Momir je fala Bogu dobro, ka i svi podsuknjari, Darinka skida pantalone samo kad rađa. A skida ih, Bogu fala, počesto. Neka. Danilo mi dolazi redovno, napreduje umjereno ali stalno. Direktor je nakvoga kombinata u Novi Sad. Tri hiljade ljudi sluša što moj Daćo zbori i komanduje. Napredova bi on i više da mu ti nijesi veza te mermerne bukagije na noge. Još se ne ženi a sve se bojim da i neće. Ženiće se, kaže, kada nađe onu koja neće da rađa. Zorka se udala za Šandora, traktoristu. Sad je Fekete. Fekete Zorka, blagoš mene. Drži je ka rosu na dlan, malo joj je to, avetinji. Maloga gleda ka svoga, diže ga ka svoga, ona još pati za generalom. On je sad jako visoko, radujem se, neće dobro završit. Ona još pati. Što zbog lampasa i poletuški, što zbog nakvoga Dedinja, izgorjelo dabogda. Ti ćeš se vrnut, ali me brzijeh dama. Oženićeš Tijanu Jankulov...

TIJANA: Nemojte, tetka Vido, molim vas...

VIDOSAVA: Piši ti samo.

TIJANA: Molim vas nemojte. Sramota me je.

VIDOSAVA: Piši. Ona te voli najviše na svijet. Ona pa ja. Zato što ja moju ljubav prema tebi množim sa deset a ona sa jedan a to je u ljubavi mnogo više. Prije desetine dana srušio se i onaj dio crkvenog tornja koji je preteka iza tebe. Lega je pažljivo u portu, ka da je pazio da nikoga ne ozlijedi. Ludi Nisa, grobar, sjećaš ga se, kaže da je prije toga na toranj slećeo bijeli golub. Mnozina je to viđela. Nisa govori da mu je poslije priša neki čovjek sa dugom bradom i pita đe si ti. Ima je, zbori Nisa, nakav ožiljak oko cijeloga vrata. Kad mu je ovi reka đe si, reka je da će te on tamo potražiti. Ne znam što ti ovo i pišem. I ja sam luđa od Nise. Cigle su još iste noći raznijete iz crkvene porte i ugrađene u nužnike i svinjce, da ne propadaju. A i šteta bi bilo. Nemoj ti što brižit da će Vide ruku na sebe. Nedao Bog. Ne. No znam da mi je vakat i radujem mu se da znaš. Braći gledaj da oprostiš i da se miriš, ako mogneš... A znajući tebe... E, kukala mi majka. Nemoj mi se tu, u ti kameni raj, obesčastit i izgubit obraz, ma kako da ti je lijepo. Bog će ti pomoć i sveti Jovan Krstitelj vjeruj mene, biće da je njega Nisa srio u portu. A sad mi ostaj zdravo, moram još pisat i drugima. Stevanu najprije, njega mi je najžalije. Blagosilja te, mili moj i premili sine i moli Boga za te, tvoja pokojna majka. Jadi me znali ako ja išta razumijem.

KRAJ DRUGOG DELA

EPILOG

(Kuća Milorada Vučića. Rani, zimski sumrak. Tijana i Marija Helga sede za stolom. Ispred Tijane kutija za cipele iz koje vadi slike.)

TIJANA: A ovo je drugi sin. I snaja. Dejan i Tamara. On je lekar, kardiolog.

HELGA: I moj sin je kardiolog.

TIJANA: Evo, ode se dere, ja ga istukla, dobio trojku iz zemljopisa, a naišo šogor Šandor i sliko ga, slučajno. Bože, kad se setim koliko sam se svakoj njegovoj petici radovala, evo ode su sve njihove pohvalnice, sve ja to čuvam, a ispada da sam ja sad sama baš zbog ti njiovi petica. Ispada da bi bolje bilo da je jednom od nji škola išla loše, da je bijo ponavljač, pa bi osto na zemlji...

HELGA: Tak vam je to... Svako čezne za onim čega nema.

TIJANA: A vi sa sinom živite?

HELGA: On je u Kelnu. A ja sam u Leverkusenu u jednom hotelu za starije osobe... To je vrlo blizu.

TIJANA: Da... Razumem...

HELGA: A gdje su se vaš suprug i Aleksandar toliko zadržali?

TIJANA: Milorad mu pokazuje avliju... Imamo ćurke od trideset kila. Da... (Zaćute. Nestalo teme, nestalo slika. Ćute dugo) Šta je život... Sapunica i dim. Moja Helga. (Tišina. Odbija zidni sat. Dugo)

HELGA: Ti si ga, bar, provela sa njim... Kad si me prepoznala?

TIJANA: Oma, pa kapiji... ovo je Miloradov sin? (Helga potvrdno klima glavom.) Liče... A onih mojih nema... Nećedu ni doći... I bolje, napolju kanda provejava... A nevolem kad vozidu po lošem vremenu... I šta sad? (Ćute)

HELGA: Ona žena što je bila ovdje je Zorka?

TIJANA: Jeste... Ti, kako si... Kako si provela život?

HELGA: Kako... Kaže jedan njemački pisac, Tomas Man se zove, život bez čežnje ni život. Nema smisla. Ak tako gledam na stvar moj je život bio odličan. Prepun čežnje... Da.

TIJANA: Sin ti zna da je Miloradov?

HELGA: Zna.

TIJANA: Pa očel mu kasti?

HELGA: Ne.

TIJANA: A ti? (Helga odrečno klima glavom.)

HELGA: Sad to ne bi imalo smisla. Nikakvog smisla. Još jedna rana na srcu. Još jedan ožiljak u životu punom ožiljaka. Kaj mi je danas, tak sam poetski nastrojena. Znaš, nekad sam pisala pjesme... Zorki ćeš kazat da joj onaj kaput nikad nisam zaboravila... (Tijana ustane, izvadi iz kutije orden Svetog Save i da ga Helgi.)

TIJANA: Ovo ćeš dati sinu... Nek bar nešto ima od oca. Ni ime ni prezime, nek ondak ima bar taj orden babin.

HELGA: Što će kazat Milorad?

TIJANA: Ne brini... Ja ću to na sebe... E, moja Helga. Sapunica i dim.

HELGA: Idem... Kazat ćeš mom sinu da ga čekam u kolima...

TIJANA: Dobro. (Helga ustane, oblači kaput.)

HELGA: Jezus Marija, kak mi je teško. Morala sam sve ovo vidit još jednom. I njega. Sad kad sam to napravila, za čim ću čeznut... A kaj veli Man, što je život bez čežnje... Zbogom...

TIJANA: Čekaj... Kaži mu... (Helga odmahne rukom, više ne uspeva da zadrži suze... Izleti napolje. Tijana polako kupi slike. Slaže ih u kutiju. Uđe Milorad.)

MILORAD: Ni hvala ni Bog da prosti, odleće žena ni ruku ne pruži...

TIJANA: Žure, da stignu ma granicu pre mraka. Meni se ode, ovolko, zafaljivala.

MILORAD: Sin joj, momčina ipo.

TIJANA: Na oca... Kaže žena, da je isti otac. (Sede. Ćute. Kuca zidni sat.)

MILORAD: Da... (Ćute) Znaš, bolje je što ih nema, što nijesu došli... Napolju počinje vejavica... (Tišina)

TIJANA: Samo bi brinuli kad možedu nazad. (Ćute. Zazvoni telefon. Milorad ustane, digne slušalicu)

MILORAD: Da... Kad?... Da. (Spusti slušalicu. Ćuti.)

TIJANA: Ko je to bijo?

MILORAD: Savo Zorkin... Umro Šandor. (Tijana se prekrsti.)

TIJANA: Smirio se jadničak.

MILORAD: Idem ja da namirim, pa ćemo kod Zorke. (Skida novi sako, oblači stari.)

TIJANA: Kad je sarana... Sad moraju doći teči na saranu... Moraju. (Milorad izađe na dvorište Tijana sedi za stolom. Ustane. Odhramlje do čiviluka, obuče kaput, poveže maramu Ponovo sedne. Napolju gaču guske... Odbija zidni sat. Grakću vrane. Grakće vrana na Svetog Jovana.)

KRAJ

Zemun, 26. II 2001.

P. S.

Tako ja pišem.